

058.1 Dya/ 2016

Dyade

1968 hutl vo 252408 037

30119116610579

dyade

1/16

kr 100

TRUENDE MANGFOLD

- er Norge i ferd med å bli litt trangere?

Ikke til hjemlån

CHRISTOPHER GRØNDAHL

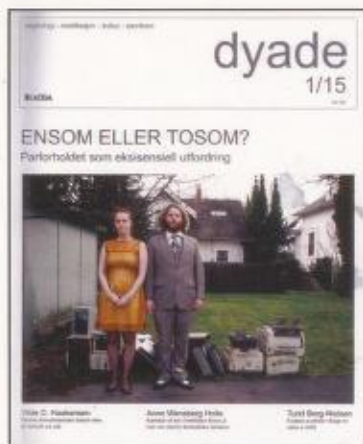
Hvorfor brydde krigsmotstanderne seg så lite om krigen i Kongo?

ASKILD BRÆKKAN

Toleranse er en kjølig dyd: «Jeg liker det ikke, men jeg kan leve med det.»

VILDE D. HAAKENSEN

Hvilke norske skoleelever planlegger å bli munk?

OM DYADE

I en samtid da alt synes å gå fortere og fortere, vil *Dyade* bringe inn ettertanke og refleksjon. Vår erfaringsbakgrunn er arbeidet med Acem-meditasjon og gruppepsykologi siden 1966.

Hvert nummer av *Dyade* tar for seg ett enkelttema og har som ambisjon å gå i dybden og by på refleksjoner som ligger litt utenfor det allmenne.

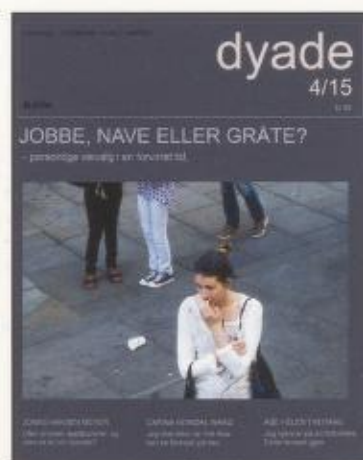
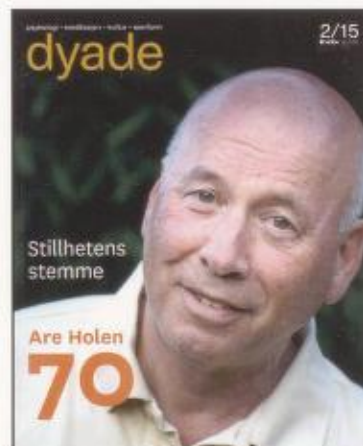
Dyade har ikke mål om å være kontroversielt, men erfaringene fra arbeidet med meditasjon kan bidra til perspektiver som noen ganger viser seg å være utfordrende i samtiden.

Redaksjonen i *Dyade* består av åtte kvinner og menn. Vi er født på førti-femti- seksti- og syttitallet. Vi er humanister, jurister, psykologer og medisinerere av utdannelse. Fellesnevner er undervisning i og praksis med Acem-meditasjon og gruppepsykologiske prosesser.

Redaksjonsmedlemmene skriver selv. I tillegg henter vi inn skribenter for hvert temanummer. Det kan både være personer med tilknytning til Acems arbeid med menneskelig vekst, eller fagpersoner innenfor det feltet temanummeret omhandler.

Alt arbeid i *Dyade* gjøres på frivillig basis. Det betales ikke for bidrag, ei heller for formgivning.

En oversikt over alle årgangene av *Dyade* – med et stort utvalg artikler – finnes på vårt nettsted **dyade.no**.

INNHold | TRUENDE MANGFOLD

Deichmanske bibliotek
Hovedutlånet

- 4 APR 2016

3	Truende mangfold og totalitære fristelser		
5	Mitt bidrag til Saddam Husseins fall og det etterfølgende kaoset
<i>Christopher Grøndahl</i>	41	Med luft under vingene
<i>Vilde D. Haakensen</i>
19	Toleransen paradoks
<i>Askild Brækkan</i>	47	Høyskolens Cato - journalistisk balansekunst
<i>Dag Jenssen</i>
27	Transparens - alltid et gode?
<i>Eirik Jensen</i>	59	Er jeg en fremmed?
<i>Svend Davanger</i>

DYADE 1 2016 ÅRGANG 48

Redaktør av dette nummer| Christopher F-B Grøndahl Redaksjon|Turid Suzanne Berg-Nielsen Roif Brandrud
Svend Davanger Eirik Jensen Dag Jenssen Halvor Eifring Vilde Haakensen Redaksjonsekretær|Hildegunn Bell
Grafisk form|Carl Henrik Grøndahl Foto forside|Torbjørn Hobbøl Korrektur|Gunnhild Reistad
Administrasjon|Acem sekretariat Redaksjonsråd|Ole Gjems-Onstad Carl Henrik Grøndahl Torbjørn Hobbøl Are Holen
Adresser|Postboks 2559 Solli, 0202 Oslo, Huitfeldtsgt. 49, 0202 Oslo Telefon|23 11 87 00
Bankgiro|6026 05 04048 Epost|dyade@acem.no Hjemmeside|dyade.no Dyadebloggen|blog.dyade.no
Trykk/opplag|United Press 800 eks Utkommer|4 ganger i året Abonnement for året 2016| kr. 310,-
Løssalg|kr. 100,- ISSN|0332-5790 (trykt utgave) 0807-2736 (digital utgave)

TRUENDE MANGFOLD OG TOTALITÆRE FRISTELSER

I DETTE NUMMERET AV *DYADE* skal vi forsøke å sette ord på en uro: Er Norge i ferd med å bli litt trangere? Mer ensrettet? Har det blitt mer ubehagelig å uttrykke avvikende meninger?

Det kan virke som om det har senket seg et prektighetslokk over Norge. Den som stikker hodet fram fra dette lokket og sier «dette er kanskje ikke sånn», får virkelig kjørt seg. Denne trangheten kan være småskummel, fordi den gjør oss blinde for understrømmer. Når disse ikke fanges opp i en fornuftig debatt, når de ikke bidrar til å fremme innsikt, kan de få primitive uttrykk.

Når dette *Dyade* går i trykken, er Donald Trump kanskje republikanernes kandidat til presidentvalget i USA 2016. Han er symptom på et polarisert og fordømmende politisk landskap. I Europa er trenden den samme: Det politiske spekteret drar seg mot ytterfløyene og mot popu-

lismen. De sindige, modererende stemmene stilner. Stadig færre orker å heve røsten mot kjappe synspunkter som tenker seg selv. Er belastningen ved å skulle uroe, holde opp et trollspeil, bryte gjennom prektigheten, blitt for stor?

I Norge har de røstene som en gang uroet oss, slike som Georg Johannessen og Stein Mehren, blitt tause. På den internasjonale arenaen kan man savne Christopher Hitchens og hans venn, bloggeren Andrew Sullivan. Man kunne være intenst uenig i synspunktene disse stemmene hevdet, men man måtte forholde seg til grundigheten i argumentasjonen, nyansene, og det faktum at deres argumenter var basert på betydelige kunnskaper. På sitt beste gjorde disse stemmene deg mer klartenkt, tydeligere i egen argumentasjon og analyser.

På et vis lever vi i etterdønnningene av 68-generasjonens emosjonelt ladede standpunkter: Den

som er uenig med deg, er ikke bare uenig, men umoralsk og farlig. En trussel. Denne generasjonens valg var sterke og i liten grad gjenstand for refleksjon, undring, åpenhet. Hvis de ble utfordret, var ikke svaret ettertanke, men utkjør.

Om man var politisk aktiv i ml-bevegelsen, om man gikk inn i det stoffpregede eller karismatisk religiøse, var grunnstemningen den samme: Vi står foran revolusjonen, apokalypsen, den store omveltningen. Alle hadde sekkene pakket, klare når det store skulle skje.

Den underliggende eksistensielle utfordringen var for 68-erne, som den er for dagens generasjoner, å kunne forholde seg til ubehaget i det kompliserte. Det krever en konstant kognitiv anstrengelse å kunne se og finne fotefeste i et uroende mangfold. Da ligger den totalitære fristelsen nær: Det finnes én sannhet, én forklaring, ett perspektiv. Denne impulsen finner vi i et hvert tidsoppgjør. Verden er for komplisert, jeg må gjøre den enkel. Der er de slemme, jeg tilhører de

gode. Og kanskje er det også disse impulsene vi kan gjenkjenne i det prektighetsløkket som har lagt seg over Norge?

Denne totalitære fristelsen er vel et gjennomgående trekk i menneskenes historie, som kan få deg til å tenke at det åpne, liberale demokrati kanskje er en unntakstilstand. Det er noe i våre behov i et møte med en sølete, vanskelig komplisert, urettferdig, gørrerte, dum verden som bringer frem det ikke-demokratiske i oss alle.

Dette *Dyade* prøver å sette noen ord på det truende mangfoldet.

God lesning.

Christopher Grøndahl

Foto: Markus Thieme

CHRISTOPHER GRØNDAHL:

For å kunne fremstå som gode fristes vi kanskje mer enn vi burde av tanker som tenker seg selv?

Mitt bidrag til Saddam Husseins fall og det etterfølgende kaoset

Vi kan alle ta de enkle standpunktene, de som gjør oss til gode mennesker og pent passer inn i vår virkelighetsoppfatning. Men noen ganger – i en truende mangfoldig verden – kan disse enkle standpunktene være mer styrt av hvem vi ønsker å fremstå som. Da krever det mer av oss for å forstå det vi tar stilling til.

Jeg la merke til uniformen med en gang jeg kom inn i spisesalen, og som militær var han tett på klisjeen: Rett i ryggen, kortklipt, atletisk. Vi kom i prat over frokosten. USA, Storbritannia og resten av the Coalition of The Willing planla å invadere Irak for å styrte tyrannen Saddam Hussein. Det var februar 2003. De store demonstrasjonene mot krigen var i gang. Alle snakket om masseødeleggelsesvåpen.

Vi satt i kjelleren på et lite, familiedrevet hotell i begredelige Aberdeen. Vertinnen kom med toast og marmelade. Hun hadde en tape med Saties gymnopedier som hun spilte hver morgen. Til dette melankolske bakteppet diskuterte jeg avisforsidene med offiseren. Jeg var skeptisk. Hvorfor bruke så mye krefter på å styrte akkurat Saddam Hussein? Midtøsten var jo full av despoter.

Den britiske offiseren spurte med minen til en innside om jeg hadde sett Saddams leveringssystemer? Diktatoren hadde raketter som kunne treffe mål i Europa hvis han ønsket. Det, sammen med hans dokumenterte bruk av kjemiske våpen mot egen kurdisk minoritet, gjorde ham svært farlig. I mitt skotske eksil var denne offiseren det første mennesket jeg hadde møtt som virket som han visste hva han snakket om. I mangel av noen med reell kunnskap å diskutere med, var jeg lett overbevist om sannhetsgehalten i det han fortalte.

Mars måned samme år dro jeg hjem til Norge for å delta på årsmøtet i Forfatterforeningen. Det var stor iver blant enkelte av landets forfattere at laget vårt skulle publisere et opprop mot invasjonen av Irak. Gitt samtalen med den britiske offiseren

og det jeg hadde fått med meg fra nettet, hadde jeg ikke lyst til å bidra til det jeg oppfattet som en lite nyansert invasjonsmotstand.

Derfor gikk jeg på talerstolen med siste nummer av magasinet *The Economist* i hånden, der det var beskrevet hvordan tre millioner mennesker hadde mistet livet i krigen i Kongo de siste årene. Hvis Forfatterforeningen skulle bruke energien sin på krigsmotstand, ville det ikke være bedre å publisere et opprop mot krigen i Kongo? Dette var vel i sannhet en langt større tragedie enn Irak noen gang kom til å bli? Kunne vi ikke bruke våre oppegående og velformulerte ressurser til å sette fokus på en av verdens glemte tragedier i stedet?

// Som kunstnere liker vi ikke å gå i takt, og jeg forsøkte å komplisere og vise hvor bredt orientert jeg var

Men skal jeg gå i meg selv, var min motivasjon for å si dette nok mer sammensatt. Forfengelighet kan være én faktor. Som kunstnere liker vi ikke å gå i takt, og jeg forsøkte å komplisere og vise hvor bredt orientert jeg var. Det slo ikke an. Trodde jeg virkelig at jeg skulle få med meg tidens emosjonelle engasjement over til Kongo? Nei. Jeg var ute på en selvhevdelsesreise for å demonstrere at jeg tenkte annerledes.

Uansett: Forslaget om et samlet opprop mot Irak-krigen ble nedstemt. Ingen fulgte opp innspillet

om Kongo. Episoden kom til å henge ved meg i årene som fulgte.

Kort tid etter (den 9. april, en dato vi har en tendens til å huske i Norge) sto jeg på en tredemølle i mitt lokale skotske treningssenteret. Invasjonen var i gang. Amerikanske styrker hadde nådd hovedstaden Bagdad. Nå rullet en sanntids-hendelse over tv-skjermen foran meg: Den irakske vektløfteren Kadhém Sharif hadde tatt med seg en ti kilos slegge til Saddam-statuen på Firdos-plassen, og forsøkte å hamre i stykker sokkelen. Resultatet var skuffende, og ga ham i første omgang kun blodige hender. Tilfeldigvis ligger Firdos-plassen rett foran Palestine Hotel, der hele verdenspressen holdt til. Og snart var anstrengelsene direkteoverført til hele kloden. En pansret amerikansk bergingsvogn dukket opp, og etter nærmere en times arbeid klarte de å velte statuen. Irakerne stormet til, hoppet på statuen, hakket hodet av den og trakk det gjennom gatene. Bildene fra hendelsen var på alle forsider, og har blitt stående som symbolet på Saddam-regimets fall.

Jeg var dypt beveget. I godt over en time sto jeg på tredemøllen, og mot slutten, da statuen endelig falt, hadde jeg klump i halsen. Jeg følte jeg hadde hatt orkesterplass til en verdenshistorisk begivenhet, og på det tidspunktet opplevde jeg at det gode hadde seiret over ondskapen: Den brutale diktatoren var styrtet fra makten. Irak var befridd. Det irakske folket hadde fått en fantastisk mulighet til å forme sin egen fremtid.

Christopher Hitchens - baler med et mangfold som er både uoversiktlig og truende. Foto fra Wikipedia

Jeg skal komme tilbake til konsekvensene av min "innsats" for Kongo og invasjonen av Irak. Men først et møte med en navnebror som faktisk spilte en rolle i Saddam-regimets fall, nemlig den britiske venstreradikale journalisten og forfatteren Christopher Hitchens.

Rett før han døde av lungekreft i 2011, utga Hitchens sine memoarer under tittelen *Hitch-22*. I kapittelet "Mesopotamia from Both Sides" beskriver han en fascinerende reise frem til et kontroversielt standpunkt og et uventet engasjement.

Vi skal unne oss litt tid med Hitchens, fordi han gjennom sitt engasjement baler med et mangfold

som er både uoversiktlig og truende. Løsningene hans er ikke nødvendigvis bedre enn andres, men prosessen hans illustrerer en evne til «sunt kjetteri»: Å kunne ta et oppgjør med egne synspunkter, til tross for at det har til dels store omkostninger.

SADDAM - EN SEKULÆR SOSIALIST

Hitchens besøkte Irak i 1976 og skrev etterpå positivt om visepresident Saddam Hussein, som alle mente var på vei opp. Baath-partiet hadde tatt makten i et militærkupp åtte år tidligere, og var i ferd med å bevege landet i riktig retning. Enkelt sagt, var Hitchens standpunkt at Saddam var en fremgangsrik sekulær sosialist som ville omdanne Irak til en progressiv modellstat for hele Midtøsten.

Det var særlig fire grunner til den unge Hitchens entusiasme. For det første hadde Irak vært under britisk kolonistyre. Som mange andre av nasjonene i Midtøsten, ble det laget etter oppløsningen av det Ottomanske riket, streket opp med linjal mellom Tyrkia, Iran, Jordan, Saudi-Arabia og Kuwait. Som britisk sosialist hadde Hitchens instinktivt sympati med de irakske nasjonalistene.

// Svært få irakere ødslet med oljepenger i Londons kasinoer og nattklubber

For det andre hadde Irak en stor kurdisk minoritet, og minoritetsrettigheter hadde lenge vært en fane-sak for venstresiden. For de tredje kalte Baath-partiet seg for sosialistisk, og det var i alle fall åpenbart sekulært og ikke-religiøst (I boken *God is not great* gjør Hitchens grundig rede for sin ateisme). Det fjerde momentet Hitchens festet seg ved, var at svært få irakere ødslet med oljepenger i Londons kasinoer og nattklubber i en periode der alle andre gulf-arabere sjelløst fråtset i de vanvittige inntektene etter oljekrisen i 1973. Såvidt Hitchens kunne observere, ble Iraks voksende oljeinntekter brukt på infrastruktur, utdanning og helse.

IDEOLOGI ELLER OBSERVASJONER?

Av de fire grunnene Hitchens nevner, kan de tre første beskrives som ideologiske. Den siste virker basert på faktiske observasjoner. Det sentrale po-

enget i "Mesopotamia From Both Sides" knytter seg til økonomen John Maynard Keynes' spørsmål: «When the facts change then my opinion changes: and you, sir?» Det handler altså om å kunne la seg informere av verden rundt seg, og på bakgrunn av dét å kunne revurdere sine standpunkter. La oss se litt nærmere på hva Hitchens møtte i Irak og hva det fikk ham til å gjøre.

Under besøket i -76 blir Hitchens som forventet fulgt rundt av en oppasser fra Baath-partiet. Det han ikke har forutsett, er at «guiden», Mazen som han heter, er homoseksuell og halvt kurdisk. Irak hadde på det tidspunktet nettopp avsluttet en bitter grensekrig med Shahan av Iran, der den amerikanske utenriksministeren Henry Kissinger hadde brukt de kurdiske militsene i nord som stedfortre-dere til å angripe Bagdad. Deretter, på berømt vis, trakk Kissinger støtten til kurderne og overlot dem til å bli massakrert i åsene, slik at han selv kunne sikre en avtale med Shahan. Kurdernes skjebne skal vise seg å bli sentral i Hitchens engasjement for Irak.

NOE HAN IKKE KLARER Å SETTE ORD PÅ

Under Mazens oppsyn får Hitchens en rundtur i Baathistenes Irak, både det offisielle og det høyst uoffisielle. I glimt får han se noe han først ikke klarer å sette ord på. Det er kommunist-lederen, som offisielt er i regjering med Baath-partiet, men som i hemmelighet gir Hitchens en liste over aktive kommunister som har blitt arrestert i det skjulte. Det er trykkeri-eieren som forteller at han har sit-

tet i fengsel under alle Iraks regimer, inkludert det nåværende, og at Baathistene helt klart overgår de andre i grusomhet og tortur. Likevel mener han at det sittende regimet er det beste det ulykkelige landet hittil har opplevd. Og når Hitchens blir dårlig og må på sykehus, hvisker den unge legen i undersøkelsesrommet: «Kan du hjelpe meg ut av Irak?»

// Det sittende regimet er det beste det ulykkelige landet hittil har opplevd

Hitchens dro hjem og skrev en regime-positiv artikkel om et land som formelt gjenkjente seg selv som både arabisk og kurdisk, og som investerte oljerikdommen i sitt folk. Han nevnte tortur og politisk undertrykkelse, men utelot det aller viktigste: X-faktoren. Magefølelsen som en iraksk dissident senere satte ord på som *The Republic of Fear*. Hitchens skriver at han burde ha lyttet tydeligere til angsten som lå tykt rett under overflaten hos de han møtte

HAN HADDE SNAKKET FOR FRITT?

Under en reise i nabolandet Iran like etter terrorangrepene i USA 11. september hadde jeg «gleden» av å erfare noe av den samme angsten. En kveld kom jeg hjem til hotellet etter samtaler med elever og lærere på en koran-skole. Nattresepsjonisten, en sympatisk ung mann, møtte meg med et smil. Kvelden før hadde vi snakket om prestestyret i lan-

det, og han hadde vært forbausende ærlig og klar i sin skildring av hvor lite Gud og hvor mye grådighet det var hos dem. Jeg hørte døren bak meg, og så at resepsjonisten stilnet og bleknet. Noen av elevene fra koranskolen hadde kommet for å få tilbake koran-sitater de feilaktig hadde gitt meg, en ikke-troende, i et øyeblikk av begeistring over samtalene våre. De fikk de sammenrullede plakatene og gikk. Resepsjonisten sto tilbake, stadig likblek. «Those were religious people,» stotret han fram. Han hadde trodd de skjeggkledde kom for å hente ham, fordi han hadde snakket for fritt til meg.

Resepsjonistens reaksjon kunne virket overdrevet på meg som kom fra Norge og ikke helt kunne fatte at dette var alvor. Men frykten jeg så hos ham, ble reell for resten av verden sommeren 2009, da det iranske prestestyret og revolusjongarden nådeløst undertrykte det ikke-voldelige opprøret mot dem.

Tilbake til Irak på slutten av syttitallet: Som Hitchens hadde forutsett, utnevnte Saddam Hussein seg selv snart til president. Under en kafkask seanse fjernet han alle som truet posisjonen hans. De partilederne som gikk fri, måtte skyte sine «svikefulle» kollegaer for å bevise lojaliteten sin.

Saddam bygget ikke noen sekulær sosialistisk modellstat. Han brukte i stedet de enorme oljeinntektene på å ruste opp Iraks militære kapasitet, åpenbart med tanke på å rive opp grensefreden han hadde signert med Iran da han var visepresident.

I 1979, støttet av den daværende amerikanske pre-

sidenten Jimmy Carter, startet han en lang, meningsløs utmattelseskrig med nabolandet Iran. Under dekke av denne krigen, begynte han samtidig en kampanje for å utrydde den kurdiske befolkningen, blant annet med kjemiske våpen. Med fransk støtte startet han byggingen av en atomreaktor – Osirak. Denne reaktoren ble bombet, men ikke ødelagt, av israelerne i 1981.

EN FORSTYRRET DIKTATOR

Saddam viser seg som en statsmann, men ikke av den typen Hitchens hadde fantasert om. Tvert i mot begynner han å vise trekkene til en forstyrret diktator. Han reagerte på Israels bombing av Osirak-reaktoren ved å sette i gang et hemmelig atomvåpen-program med mer enn ti ganger så stort budsjett, og med nærmere åtte tusen ansatte. Han henrettet i tillegg sjefen for luftforsvaret i vest-Irak, samt alle hans underordnede ned til majors grad for å ha feilet i å stoppe det israelske angrepet.

Da krigen mot Iran sluttet i 1988, lå økonomien og oljefeltene i ruiner. En krangel med nabostaten Kuwait om tilbakebetaling av lån, førte til slutt til Saddams invasjon av Kuwait i 1990. Dette førte igjen til den amerikanskledede gulfkrigen. Saddam ble jaget ut av Kuwait igjen, men fikk beholde makten.

Hitchens rapporterer fra gulfkrigen, og reflekterer over dilemmaet som vestlige radikale kom inn i gjennom en kollega som formulerer «You can avoid war, but only by leaving Kuwait in the hands of Saddam Hussein. You can be anti-imperialist,

but you will have to decide if imperialism is worse than fascism.» Det er et komplekst felt, men spissformuleringen har også et element av politisk forenkling i seg: imperialism eller fascisme? Gjør merkelappene det litt lettere å skulle tenke prinsipielt om en truende, mangefasettert konflikt?

// You can be anti-imperialist, but you will have to decide if imperialism is worse than fascism

Hva hadde skjedd hvis gulfkrigen hadde ført til Saddams fall i stedet for at han fikk styrket maktposisjonen sin etter å ha blitt skånet av Bush senior? For Hitchens blir det gradvis tydelig hvilke likheter Saddam har med den lange rekken fascistiske diktatorer: Blanding av sadisme og irrasjonalitet som etter hvert får enorme, tragiske konsekvenser.

SETTER IGANG ØKOLOGISK KATASTROFE

På veien ut av Kuwait, og uten noe å kjempe for, beordrer Saddam at oljefeltene skal settes i brann, og at brønnhodene skal ødelegges, slik at råoljen renner ut i Gulfen og koagulerer i møte med det varme vannet. Denne handlingen kan sammenlignes med Hitlers siste timer slik de er skildret i filmen *Der Untergang*. I alle år hadde Hitler dyrket frem det tyske folks overlegenhet. Nå snur han tvert om, og mener at tyskerne er svake og usle. De fortjener derfor den totale utslettelse. Han beordrer dem til å kjempe til siste mann, snarere enn å kapitulere og spare ekstreme tap og lidelser. Hadde Hitler på det

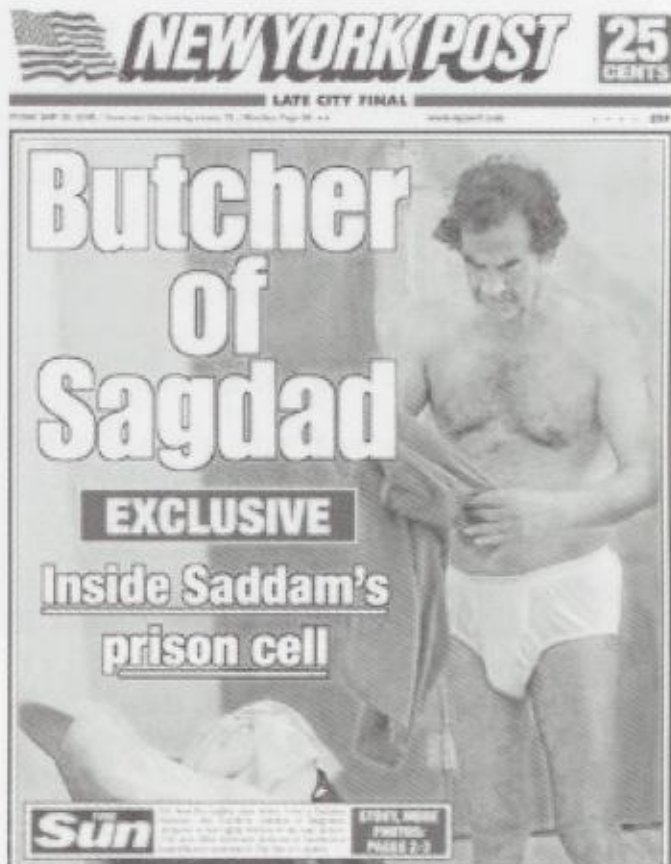
tidspunktet hatt tilgang til atomvåpen, ville han høyst sannsynlig ha brukt dem.

Saddam satte altså bevisst i gang en gigantisk øko-katastrofe. TV-bildene viste kvalte fugler og ødelagt marint liv i Gulfen i stor skala, og røyksøyler så tjukke at man knapt så dagslys. Hitchens reflekterer over at til tross for dette, klarte ikke den «grønne» venstresiden og anti-krigs-bevegelsen å nyansere bildet. De var stadig imot krigen på prinsipielt grunnlag. For Hitchens var den moralsk nøytrale krigsmotstanden i praksis grønt lys for Saddams fascisme.

Her inntar Hitchens et ganske uvanlig synspunkt, langt fra det man skulle forvente ut i fra hans ideologiske bakgrunn, og på tvers av den rådende stemningen i hans egne miljøer. Hvorfor? Trolig fordi han igjen forholdt seg til de observasjonene han hadde gjort i felten, snarere enn den filtrerte fremstillingen av dem, som i større grad vil være preget av ideologien og emosjonene til formidleren.

// Et mangfold som krever en form for åpen, undrende toleranse

Den samme problemstillingen har nylig vært aktuell i Norge i forbindelse med flyktningstrømmen fra Midtøsten og Nord-Afrika: Den offentlige samtalen har slitt med å skille ideologisk og emosjonelt

NEW YORK POST 25 CENTS
LATE CITY FINAL
SATURDAY, SEPTEMBER 11, 2004
\$5.00 PER COPY (Includes 6¢ per copy for postage and handling charges)
www.nypost.com

Butcher of Baghdad

EXCLUSIVE
Inside Saddam's prison cell

Sun STORY, MORE PHOTOS, PAGES 7-9

Var den moralsk nøytrale krigsmotstanden i praksis grønt lys for Saddams fascisme?

motivert argumentasjon fra konkrete fakta, og mye av formidlingen har båret preg av sterke føringer, på bekostning av å skulle tilstrebe en mer nøytral objektivitet. Det er jo ikke vanskelig å være enig i at det er synd på mange av de syrerne som forsøker å skape seg et nytt liv. Men både i forståelsen og håndteringen av dette komplekse feltet, er vi nødt

til å forholde oss til et informasjons- og holdningsmangfold som krever en form for åpen, undrende toleranse.

Hitchens reise fortsetter gjennom det samme landskapet som dagens kamper foregår i. Et illegalt besøk i nord-Irak blir vendepunktet for ham. Med to kurdiske Peshmerga-soldater som veivisere tar han seg ned langs Zab-elven. Han er uforberedt på hvor ekstremt frodig landskapet er, og enda mindre forberedt på den lange rekken av istykkerrevne, forgiftede byer som viser Saddams appetitt for ødeleggelse. Landsby etter landsby er tømt for innbyggere og så sprengt eller jevnet med jorden. På øde flatmark er det deretter satt opp betongblokkblokker for å «konsentrere» de hjemløse.

// De overlevende ble sendt med lastebiler mot syd, der man fortsatt i dag avdekker massegraver

Den kurdiske byen Halabja ble angrepet med kjemiske våpen i mars 1988. Fem tusen innbyggere døde bare i løpet av én ettermiddag. Tre år etter kunne Hitchens intervju og fotografere mennesker med sår som fortsatt brant og var fulle av puss, eller som hadde lunger som var vitret bort. Han kunne også ta bilder av ueksploderte kjemiske bomber som fortsatt lå fastkilt i ruinene. De hadde tydelige markeringer fra det irakske flyvåpen, og han kunne dermed motbevise de gryende konspirasjonsteoriene om at det var iranerne som bombet byen.

Kampanjen mot kurderne, ledet av Ali Hassan al-Majid («Kjemiske Ali»), etterlot et sted mellom 100.000 og 180.000 døde. Fire tusen byer og tettsteder ble fjernet. De overlevende ble enten pakket inn i «konsentrasjonssentrene» eller sendt med lastebiler mot syd, der man fortsatt i dag avdekker massegraver.

EN ERKEKONSERVATIV PRESIDENT

En ikke uvesentlig detalj: Peshmerga-guidene til Hitchens har et bilde av George Bush senior i joggedrakt teipet til frontruten idet de kjører gjennom det nitraste landskapet. Ukomfortabel med å rulle rundt med bilde av en erkekonservativ amerikansk president på vinduet, spør Hitchens dem omsider hva poenget er. «Without your Mr. Bush, we think we and our families would all be dead» lyder svaret. De ødelagte byene rundt dem bærer vitne om sannhetsgehalten i de ordene.

Hitchens merker hvordan hans krigsmotstand er i ferd med å forvitne. Han kommer fra venstresiden, som uansett, og på prinsipielt grunnlag er imot enhver krigshandling, og særlig når USA er involvert. Han ser britiske og amerikanske styrker bli hyllet som frigjørere, og deretter opinionens åpenbare skuffelse når denne frigjøringen stopper halvveis. Han ser en nesten utryddet kurdisk befolkning gjenvinne pulsen, vende tilbake, starte gjenoppbyggingen. Alt dette krever en mental omstilling. Hitchens engasjerer seg i kurdernes sak – den største befolkningsgruppen i verden uten egen stat. Han gjør det med blandede følelser, men

Her har vi samlet dine motiver, og sånn gjør vi med dem. Foto: Carl Henrik Grøndahl

avveilingen går på at «Røde for Bush» høres ille ut, men at det, når alt kommer til alt, faktisk er bedre enn «Pasifister for Saddam».

PSEUDO-HUMANISMEN

Hver gang Hitchens ble spurt om å signere et opprop mot Vestens sanksjoner mot Irak, klarte han ikke å la seg overbevise av denne pseudo-humanismen. Han visste at morsmelkerstatning, gitt til Irak som en del av «Oil-for-food»-programmet, dukket opp på svartebørsen, solgt av stråmenn for regimet, samtidig som Saddam i denne perioden bygget seg nye palasser i hver av Iraks atten

provinser. Det ble etter hver veldig tydelig for Hitchens at dersom man var virkelig var opptatt av velferden til det irakske folket, ville det eneste fornuftige være å engasjere seg i å fjerne den sinnssyke despotismen som hadde nødvendiggjort sanksjonene, og som spiste landet fra innsiden.

Hitchens økende engasjement mot Saddam setter ham etterhvert på kollisjonskurs med venstresiden. Han får rikelig anledning til å kjenne det han kaller Pseudo-venstres nye stil, som går ut på at din meningsmotstander identifiserer ditt uslest mulige motiv, og at han, gjennom dét, er overbevist om

Ja, det er forvirrende. Foto: Markus Thieme

at han har funnet frem til ditt dypeste og eneste virkelige motiv. Denne vulgære metoden har nå ifølge Hitchens blitt standard journalistikk, og den er konstruert slik at den hjelper enhver høylytt bavarian til å fremstå som en briljant analytiker.

Denne dynamikken sliter vi også med i det norske debattklimaet. Dersom du klarer å sette en stygg merkelapp på et synspunkt du ikke liker, blir det enklere å forholde seg til – og å skyve til side. Da slipper vi å gå inn og måtte forholde oss til hva som egentlig ligger i det andre perspektivet, hvilken virkelighet det kommer fra – slik Hitchens i stor grad gjorde i Irak.

EN REISE TIL Å MÅPE AV

Men Hitchen stopper ikke med dette. George Bush junior vinner presidentvalget i USA i 2000. Med «the neo-cons» i Det hvite hus, begynner en mer aggressiv utenrikspolitikk, ikke minst provosert frem av terrorangrepet 11. september året etter. Hitchens danner en gruppe som arbeider aktivt for regimeskifte i Irak, og han blir etter hvert hanket inn av viseforsvarsminister Paul Wolfowitz (nestkommanderende til Donald Rumsfeld). Wolfowitz skrev doktorgrad om spredningen av atomvåpen i Midtøsten, snakker godt arabisk etter å ha vært gift med en arabisk kvinne i mange år. Med sin tunge bakgrunn fra området, regnes han for å være ingeniøren bak Bush-doktrinen og invasjonen i Irak.

Sett utenfra, kan Hitchens reise få en til å måpe. En kommunistisk, intellektuell britisk journalist og

forfatter blir en av støttespillerne til en dum, forhatt republikansk regjerings invasjon av en oljestat i Midtøsten.

// **About a million liberal-minded people marched through London to oppose the overthrow of a fascist regime**

Under både forberedelsene til invasjonen og gjennomføringen av regimeskiftet sitter Hitchens i passasjeretet. Han har rikelig anledning til å observere inkompetansen til Bush-regjeringen, CIA og det amerikanske utenriksdepartementet, samt den ekstreme illojaliteten til de to sistnevnte. Samtidig ser han hvordan Vestens liberale mobiliserer mot krigen. En venn av ham formulerer det slik: «[today] about a million liberal-minded people marched through London to oppose the overthrow of a fascist regime».

REGJERINGSVENNLIG DISSIDENT

Hitchens reflekterer over den surrealistiske følelsen han hadde av å ha blitt en regjeringsvennlig dissident, og siterer forfatteren Rebecca West: «For the sake of my country, and perhaps a little for the sake of my soul, I have given up the deep peace of being in opposition.» Den anti-autoritære Hitchens var nå i stand til å se tingene fra de styrendes synspunkt, og han befant seg på lag med de som strevde med å bygge opp en ny stat i Afghanistan og Irak.

Christopher Hitchens levde ikke lenge nok til å få med seg fremveksten av IS eller borgerkrigen i Syria, men situasjonen i Irak er kanskje verre i skrivende stund enn noen gang siden den amerikanske invasjonen. Med byen Erbil som hovedstad, og med en andel av de irakske oljeinntektene, drev kurderne en stund en fungerende stat i staten. De opplevde velstandsvekst og stabilitet. Trusselen fra IS, lavere oljepriser og intern korrupsjon er i ferd med å undergrave også det som lenge var et positivt håp om at det i alle fall kom noe godt ut av all lidelsen.

MEN HVA MED KRIGEN I KONGO?

Så langt om Hitchens. Han var nok sett på som en arrogant og vanskelig person å håndtere. Men Mesopotamia-reisen hans viser en evne til å la verden tale til seg, ideer og ideologier til tross. Han klarte å forholde seg til et truende mangfold.

Spol tilbake til årsmøtet i Forfatterforeningen i mars 2003, som blant annet kom til å handle om en krig med grusomme konsekvenser. Denne krigen ble til dels både initiert og kjempet av utenforliggende stater, og den hadde ett sentralt fokus: verdifulle råvarer. Nærmere 5,4 millioner mennesker antas å ha dødd som følge av konflikten, og selv om krigen offisielt er over, pågår kampene fortsatt i dag.

Hvorfor brydde de kulturradikale norske krigsmotstanderne seg så lite om krigen i Kongo? Har det med råvarene å gjøre? Diamanter, kobolt, kolt-

Klar for råvarer. Til mobiltelefonen eller bilen? Hva er viktigst? Foto: Carl Henrik Grøndahl

an, gull og andre verdifulle ressurser, mange av dem finnes i mobiltelefonen du har ved siden av deg, er de mindre viktige enn oljen? Ja, på et globalt plan, betyr olje- og energipolitikk stadig mer enn mobiltelefoner. Men det var vel ikke derfor Kongo ble forbigått?

Vekker Midtøsten lettere vår medmenneskelighet? Er det i så fall uttrykk for en nærmest intuitiv rasisme: At sorte mennesker som lider, vekker mindre empati her hjemme? Eller har det med fraværet av USA å gjøre? At Kongo-krigen ikke på samme måte involverte en mektig storebror som vi elsker å hate? Det var en glemt krig, lidelsene berørte oss lite. Det var ingen medieoppmerksomhet å hente i å skulle engasjere seg i virvaret i Kongo. Det var ingen klare ideologiske linjer som pekte mot enkle standpunkter. Det var bare et kaotisk, uoversiktlig og destruktivt mangfold.

VI KAN IKKE STØTTE HAM

Konsekvensen av at jeg holdt frem det liberale tidsskriftet *The Economist* under årsmøtet i Forfatterforeningen, kan oppsummeres med en samtale en venn av meg overhørte i køen på Kastrup noen år senere: Han sto ved siden av en gruppe som åpenbart hadde ansvar for å fordele norske kulturstipender. Mitt navn ble nevnt. De ante ikke at min venn var nettopp dét: En venn av meg. I gruppen mente de at jeg nylig hadde gjort en fornuftig figur under en paneldebatt, men så konkluderte diskusjonen med at «han er jo så konservativ, så vi kan ikke støtte ham.»

Vi får alle det vi fortjener. Mitt ønske om å fremstå som smart og perspektivrik får konsekvenser for min forfatterøkonomi. Gjennom sitt standpunkt for regimeskifte får Hitchens erfare sin egen venstresides aggressivitet overfor annerledes tenken-

Christopher Grøndahl f. 1969, forfatter og dramatiker, redaktør i Dyade og meditasjonslærer i Acem.

de. Hos oss er den ikke nødvendigvis verre enn høyresidens tilsvarende aggressivitet, men den får i større grad prege det offentlige rom, ettersom størstedelen av den norske journaliststanden er identifisert med den politiske venstresiden.

// En Putin som trolig ville ha satt både min kollega og meg i fengsel hvis vi hadde vært like frittalende i Russland som vi tillater oss her

Forfengelighet sitter dypt. Mens jeg arbeider med denne artikkelen, poster en av mine kolleger en lenke på Facebook til en artikkel som er kritisk til demokratenes presidentkandidat Hillary Clinton på grunnlag av hennes tette bånd til storkapitalen og militærkomplekset i USA. Artikkelen tar utgangspunkt i situasjonen i Syria, og er en relativt unyansert og forutsigbar raljering mot det imperialistiske Vesten med USA i spissen. Den fortsetter med å ta Vladimir Putin i forsvar, en Putin som trolig ville ha satt både artikkelforfatteren, min kollega og meg i fengsel hvis vi hadde vært like frittalende i Russland som vi tillater oss her.

Et av momentene i artikkelen er Vestens sanksjoner mot Irak på nittitallet, som artikkelforfatteren mener hadde skylden for at en halv million irakske barn døde – og et sinne over at Vesten nå er i ferd med å gjøre det samme i Syria. Jeg sitter med Hit-chens "Mesopotamia" under fingrene, og ser mitt

snitt til å fremstå som klok. Derfor skriver jeg en nyanserende kommentar i forlengelsen av artikkelposten. Jeg er spent på reaksjonen og kjenner at jeg gleder meg til i beste fall å bli anerkjent som smart, i verste fall å bli engasjert i en diskusjon om temaet.

Og så kommer det ingenting. Et par stykker skriver positive kommentarer til artikkelposten, av typen «Interessant» og «Deprimerende». Disse kommentarene har min kollega klikket «liker» på. Min lengre kommentar forblir både ukommentert og uten klikk, hverken i positiv eller negativ retning.

Det er subtilt, hva betyr vel et klikk fra eller til? Motivet mitt for å kommentere var jo ikke spesielt edelt. Men hva om det går inn i et mønster? Tausheten som middel til å stoppe et truende mangfold. Ditt alternative synspunkt er ikke ønskelig – ikke en gang for å utfordre mine egne tanker og refleksjoner.

«To see what is in front of one's nose needs a constant struggle,» skrev forfatteren George Orwell. Vi trues av mangfoldet, og for å kunne fremstå som gode, engasjerte og medfølende fristes vi kanskje mer enn vi burde av tanker som tenker seg selv. ■

ASKILD BRÆKKAN:

Toleranse forutsetter en negativ holdning til det som tolereres

Toleransens paradoks

I episoden «The Death Camp of Tolerance» i den populære amerikanske animasjonsserien *South Park* bestemmer seriens barneskolelærer, Mr. Garrison, seg for å fingere eksplisitt homofili i klasserommet i håp om han skal bli oppsagt, slik at han kan saksøke skolen for homofobi og få millioner i erstatning. Planen går galt. Når ungene begynner å klage på sin lærers uhøviske opptreden, blir de sporenstreks sendt til en omskoleringsleir for å bli mer tolerante.

Mr Garrison blir stadig drøyere i sin opptreden, men ingen tør påpeke atferden hans i redsel for å bli erklært intolerant. Til slutt bryter Mr Garrison og hans kompanjong, Mr Slave, sammen. De synes de har gått for langt, og Mr Garrison sier til sine elever at de ikke trenger å like noe for å kunne kalle seg tolerant. Men da blir også Mr Garrison sendt til omskoleringsleiren av skolens rektor, som mener at han er intolerant vis a vis sin egen atferd og trenger å jobbe med å tolerere seg selv.

Toleransens paradoks sier at om du ikke tolererer intoleranse, er du selv intolerant. Spørsmålet som oppstår er om vi skal tolerere det intolerante. Man ser for eksempel at mange minoriteter som blir gitt

en spesiell beskyttelse mot majoritetens diskriminering, jmf *Aftenpostens* senere oppslag om såkalt hatkriminalitet som rammer muslimer. Paradokset er at en god del religiøse minoriteter, muslimer og andre, som gruppe ikke utmerker seg som utpreget tolerante mot egne avvikere. Selvjustisen kan være knallhard. Filosofen Karl Popper hevder på sin side at et åpent samfunn på ingen måte skal måtte tolerere intoleranse. Filosofen John Rawls sier at mens en intolerant minoritet ikke skal ha krav på å bli lyttet til når de beklager seg over andres intoleranse, så skal deres frihet reduseres kun hvis den tolerante majoritet mener samfunnets sikkerhet og institusjoner står i fare.

TOLERANSE, LETTFATTELIG SLAGORD OG VANSKELIG REALITET

«Nordmenn blir stadig mer tolerante til innvandrere» kunne man lese i en herværende nasjonal avis for en tid siden. Oppslaget var nok ment som en gladnyhet. Men for den språklig bevisste leser kan det fort fortone seg som en alt annet enn en positiv nyhet.

Toleranse er språklig beslektet med «å tåle», «å holde ut». Det følger derfor at den tolerante tåler noe - noe som han ikke uten videre liker. En person som er positiv til, la oss si, homofili, i det han møter homofile, får ikke testet sin toleranse. Derimot en person som bekjenner at han er imot homofili og som føyer til at han tolererer at homofile lever sitt liv som de selv velger, han er faktisk tolerant på dette punktet. Paradoksalt nok, jo sterkere homofobien er i denne tenkte personen, jo mer tolerant vil han være, hvis han tåler å ha homofile rundt seg. Toleranse forutsetter en negativ holdning til det som tolereres.

// Jo sterkere homofobien din er, jo mer tolerant vil du være, hvis du tåler å ha homofile rundt deg

Dermed ser vi at overskrifta bærer i seg en ambivalens (onde tunger vil si Freudian slip): Nordmenn liker ikke innvandrere mer (kanskje til og med mindre), men vi tåler dem i større grad.

Hvis toleranse er den ytterste dyd, vil en islamofob som tolererer å ha en muslimsk kollega, med logisk nødvendighet komme høyere i det sivilisatoriske hierarki enn en anti-rasist, som ikke tåler å ha en rasistisk kollega.

IDEAL MOT VIRKELIGHETEN

Pop-litteraturen i *South Park* kan ta samtiden på kornet, men det provoserer ikke videre, verre er det med virkeligheten. Den frittalende Venstrepolitikeren Sanna Sarrmaa kom i hardt vær da hun, etter å ha besøkt en lokal andreklasser, kom til å mene at en av elevene der, en kar med Downs Syndrom og autisme, ikke så ut til å være integrert i klassen sin. I et internt notat i Venstres kommunistyregruppe skriver hun:

Det som provoserte meg i iPad-undervisningen var spes.ped.eleven bakerst i klasserommet. Han har både Downs og autisme. Han satt bakerst i klasserommet med TO (2!) assistenter hvorav den ene hjalp han med KU-SAU-HEST og sånn på iPad, den andre hysjet ham ned fordi han laget så høye lyder. Imens drev resten av klassen med noe helt annet (jeg fikk ikke med meg hva det var fordi jeg stod bak denne spes. ped. -gutten, så jeg hørte ikke så godt). Mitt hjertesukk er følgende: Denne gutten hadde INGEN PEDAGOGISK eller FAGLIG NYTTE av å sitte i den klassen under denne timen eller vice versa. Tvert imot, hans tilstedeværelse var et forstyrrende element (og rent økonomisk: Kanskje han hadde klart seg med én assistent om han ikke hadde vært med i klasserommet?). Jeg vet at INKLUDERING er en dominerende ideologi innenfor norsk pedagogikk og spesialpedagogikk, men det kan ikke være slik at spes.ped.elever med tunge vansker brukes som red-

Toleranse? Bare hvis de misliker hverandre sterkt. Foto: Carl Henrik Grøndahl

skaper for at de såkalte normale elever skal utvide sine ideer om normalitet? Da blir hans tilstedeværelse i klasserommet bare instrumentelt (ikke faglig eller pedagogisk). Det tjener ikke ham faglig sett.

Det var altså et internt notat som noen har lekket til pressa. Den lar seg ikke be to ganger: *NRK Hedmark og Oppland* knaller til med den tabloide overskrifta «Vil ha elev med Downs syndrom ut av klasserommet». Dermed var standarden satt. Assosiasjonene var gitt, «ha ut» som i «drive ut». Men inn i hva? Institusjoner med gitter? Noe verre? Dødelige sprøyter?

Nå hadde lynsjemobben fått grønt lys: – I natt har jeg mottatt utallige meldinger om hvordan jeg bør brenne i helvete, beretter *NRK Hedmark*

og *Oppland* at Sarromaa skrev på sine Facebook sider. Hun sier til NRK at kostnadene ved å være lokalpolitiker har blitt større enn nytten og gleden. – Andre barn ropte til meg og mine barn på skolen at vi skulle komme oss vekk.

Rektor ved gjeldende skole reagerte med magen og tok dama heller enn ballen da han fokusert på hennes «holdninger», som han sa, ikke hennes påstand. Sarromaa trakk seg følgelig fra lokalpolitikken etter å ha mottatt, ifølge henne selv, hundrevis av mer eller mindre hatefulle meldinger. Man kritiserte henne for å være intolerant, men tolererte selv ikke hennes ytringer i det interne notatet.

Norsk Forbund for Utviklingshemmede holdt seg heller ikke tilbake. På sine hjemmesider skriver de

en artikkel med overskrifta «En politiker som Norge ikke trenger». Man poengterer:

Venstreleder Trine Skei Grande bør nå vise at hun er partileder. Hva mener Venstrelederen om inkludering og diskriminering? Hvordan mener Venstrelederen at vi skal utvikle oss mot et inkluderende samfunn og hvilken rolle skal den inkluderende skolen ha i det prosjektet? Hvordan forholder Venstre seg til profilerte lokalpolitikere som fremmer et menneskesyn som NUF har kjempet mot siden vi ble dannet i 1967?

// De etterlyser inkludering samtidig som de krever ekskludering

Man ønsker simpelthen Sarromaa fjernet fra politikken. Bort og vekk. Og for liksom å komplettere utstøtelsen fra det dannende selskap, vil man se damen tynet i gapestokken: NUF ber om at «Ansvarlige politikere bør ta avstand fra innholdet i Sanna Sarromaa sine ytringer». Men NUF ser ikke det paradoksale i at de etterlyser inkludering samtidig som man krever ekskludering.

Sarromaa understreker i ettertid:

Jeg mente, og mener fortsatt, at inkludering må ha et pedagogisk innhold og et pedagogisk fellesskap. Man kan være fysisk til stede, men samtidig ekskludert. At man sitter og driver på med sitt er ikke inkludering. Dette gjør meg ikke til et monster (som bør brenne i helvete), men NRK og mine politiske motstandere har klart å framstille meg som et mon-

ster og jeg ønsker ikke å oppleve dette på nytt.

Saken illustrerer for et drama det kan bli når høyttenkning ment for den interne meningsutvekslingen blir eksponert for tidlig. Og det blir mer fokus på person enn på sak.

TOLERANT INTOLERANSE

Mitt første møte med spriket mellom ideal og virkelighet hva gjelder enhetsskolen, skjedde under praktisk-pedagogisk utdanning. Jeg var utplassert på en stor ungdomsskole med 300 elever. En av disse var en kar med Downs. Jeg la merke til at han kom inn på lærerværelset i hvert eneste friminutt. Det tok noen dager før jeg skjønnte at gutten var enormt ensom. Ingen av de andre elevene ville ha noen sosial omgang med ham. Kun de voksne snakket og skøyet med ham. Før de sendte ham ut til de andre elevene. Så kom han inn igjen. Og ble sendt ut igjen. Gjerne et par ganger i hvert friminutt.

Eller som de to jentene i 8. klasse. Begge var små for alderen, hadde kropp som 3-4. klassinger. Den ene mimret stadig vekk om hvor hyggelig det hadde vært å gå i barnehagen. I hvert storefri satt de som to forkomne fugleunger utenfor døra til lærerværelset, helt til de ble jaget bort. Jeg fikk meg ikke til å jage dem bort. I det minste hadde de hverandre.

Senere har jeg mange ganger opplevd lignende tilfeller. Det kan vel best kalles en normaltstand:

Elever med og uten diagnoser – introverte som ekstroverte – som faller mellom alt av stoler og bord i norske klasserom, i fallet tar de gjerne med seg andre. Noen ganger flere klasser. Fordi norsk enhets-skole har bestemt at de skal gå gjennom samme løp som alle andre. Idealet er en optimal enhetstilstand, realiteten er langt mindre sentimental.

KRITIKK FRA UTLENDINGER?

I offisiell norsk sjargong heter det at innvandring er berikende. Tanken er at det norske perspektivet skal få motbør fra andre perspektiv, og at det igjen skal heve helheten. Det er en stående truisme. Hvordan er det så når den norske enhetsskolen, den nasjonale stolthet som nyter støtte fra FrP til SV, blir offer for ram kritikk fra utlendinger? Kan vi da ane en såret nasjonal stolthet?

Sarromaa, som er en finne med ekstra mye sisu på tanken, har tidligere lagt seg ut med skolen, den norske, da hun i et leserinnlegg VG i 2014 åpnet med følgende:

Helt siden jeg kom til Norge i 2003 og lærte norsk har jeg lurt på én ting: Kan ikke nordmenn skrive? Mengden av skrivefeil i offentligheten og hos tilsynelatende utdannede mennesker er horribelt stor. Er ikke rettskriving en sentral del av utdannelsen og dannelsen i dette landet? Eller skyldes skrivefeilene lærere som heller ikke kan skrive? Eller den generelle norske snillismen – ingen skal rettes på for at ingen skal bli lei seg? I det norske sosialdemokratiet er jo alle like flinke!

Kaboom. Skuddredd er hun ikke. Forskjellen mellom norsk og finsk kultur kommer ikke minst til uttrykk i skolen. Det heter seg at mens finske foreldre ved middagsbordet spør ungene sine hva de har lært på skolen, så spør de norske sine om de har hatt det hyggelig.

MELANKOLSKE FINNER?

Mange kan oppleve finsk lynne som melankolsk. Andre vil si at finnene er realistiske. De later til å være preget av å ha levd under en hardere himmel enn den norske. Til Finnmark har det kommet finner siden middelalderen i søken etter et bedre

// Finnene er mer realistiske, preget av å ha levd under en hardere himmel enn den norske

liv, de kommer enda i rykk og napp. På 1700-tallet kom det finner til Finnskogen på Hedmark. Finsk historie er eksplosiv: Fra 1100-tallet til 1809 lå de under Sverige. Så kom de under Russland frem til 1917. Deretter kom den finske borgerkrigen hvor bror stod mot bror og 30-40 000 ble falt og ble henrettet. I 1939 angrep Stalin, så fulgte fortsettelseskrigen hvor Finland sto med Tyskland, før de på slutten av krigen snudde seg mot Tyskland i håp om å blidgjøre russerne litt. Da krigen sluttet, hadde finnene mistet 10 % av sitt landareal og 20 % av sin industrielle kapasitet. De mistet også 93 000 soldater og fikk 400 000 interne flyktninger. Men de unngikk å bli okkupert av Sovjet. Det er de

Hit, men ikke lenger. Her begynner norsk skole. Foto: Torbjørn Hobbøl

veldig stolte av. I 1950 var 46 % av befolkningen sysselsatt i jordbruket. Man ble påtvunget et noe svett og klamt vennskap med Sovjet, som ble administrert av den presidentielle presidenten Urho Kekkonen som satt mellom 1956 og 1982 - da helsa tvang ham til å tre av (det heter seg at da en finsk

// Hvis det finske perspektivet ikke er velkomment, hva betyr da i praksis påstanden om at innvandring er berikende?

elev ble spurt hva demokrati er for noe, svarte han «Det er når Kekkonen blir valgt til president»). Da Sovjet ramlet, tok det med seg finsk økonomi, som i stor grad var avhengig av eksport til russerne –

arbeidsledigheta spratt til over 20 %, ryktene verserte om finske skolebarn som bare fikk ett måltid om dagen, det på skolen. Vi snakker om 1990-tallet. Så kom Nokia og snudde sult til suksess. Og nå bygger finnene et svært atomkraftverk, fordi de trenger strøm, mens svenskene og tyskerne legger ned sine.

Dette meget pragmatiske perspektivet med så voldsomt mye historie møter så det langt mindre dramatiske, men mer idealistiske norske i en debatt med skole som nav. Og samtalen stoppes raskt av nordmennene. Hvis det finske perspektivet ikke er velkomment, hva betyr da i praksis påstanden om at innvandring er berikende?

ARTIKKELFORFATTER | ASKILD BRÆKKAN

Askild Brækkan, f. 1970, master i engelsk litteraturvitenskap, lektor og kurslærer i Acem.

EN RUND OG GLATT STEIN

Hvordan skal man korrigere et feilbarlig system om det ikke er rom for kritikk? Filosofen Kjell Madsen påpeker at toleranse er kjølig dyd. Han siterer forfatteren Joseph Conrad:

His thought seemed to rest poised on a word before passing to another, as though words had been the stepping-stones for his intellect picking its way across the waters of error.

Slik vi mennesker søker oss over feiltakelsens stryk, slik søker foten seg over steiner i elva. Det gjelder å finne solide steiner, velegnede ord for tanken. Toleranse fremstår gjerne som en stødig stein. Ordet toleranse virker trygg. Der kan man hvile ut. Hvem er imot toleranse? spør Madsen. Men,

toleranse har blitt til en rund og glatt stein, gjort enda rundere og glattere av popularitet. Det finnes varme dyder, som barmhjertighet eller solidaritet. Toleranse, derimot, er en kjølig dyd – som i «Jeg liker det ikke, men jeg kan leve med det.».

Et annet ord for toleranse kan være overbærenhet: Jeg bærer over med det. Det er noe helt annet enn i samtidsdebatten, hvor toleranse oppfattes som å bety «Jeg støtter helhjertet opp om uten den minste tvil i min sjel».

Om ikke for Sanna Sarromaas skyld så i alle fall for norske elevers, hva med litt overbærenhet i møte med kritikk av norsk skole? ■■

EIRIK JENSEN:

Vi som er utenfor, vil vite hva som foregår der inne.
Eller - bør noe foregå bak lukkede dører?

Transparens - alltid et gode?

«Transparens» fremheves for tiden i mange sammenhenger som en helt sentral verdi både for velfungerende demokratier og organisasjoner, og for å sikre mangfold. I denne artikkelen tilbys en del motforestillinger: det er langt fra opplagt at transparens alltid tjener demokrati og mangfold.

FRA UTSIDENS PERSPEKTIV er det lett å forstå hvorfor vi gjerne ønsker transparens: Vi som er utenfor, vil helst vite hva som foregår der inne. Særlig gjelder det forhold som kan påvirke oss på vesentlige områder i våre liv. *Transparency International* er navnet på en frivillig organisasjon som har som formål å bekjempe korrupsjon. Transparens er virkemiddelet for å oppnå dette formålet. I et demokrati skal viktige beslutninger helst skje i åpenhet – hvor argumentene og interessene og hva som påvirker resultatet – ikke skjules. For det offentlige skal jo i siste instans velges og styres av oss – og hvordan kan vi styre, om vi ikke vet hva som foregår?

OVERVÅKINGSSAMFUNNET

Fra innsidens perspektiv - for den som er gjenstand for innsynet - er det derimot like lett å se ubehaget ved gjennomsiktighet. Finnes ingen sperrer for

innsyn, og alt blir transparent, kan vi ikke holde noe for oss selv. Da blir ingenting fortrolig eller privat, og alle får tilgang på alt: overvåkingssamfunnet. Big Brother. Eller 1800-tallets idealfengsel: Panoptikon, hvor fangene kunne observeres til alle døgnets tider.

TRANSPARENS ELLER OVERVÅKING?

Når er krav om transparens velbegrunnet, og når blir det egentlig krav om invaderende overvåking? Når tjener transparens mangfold, og når hemmer det? Kanskje beror svaret vi gjerne gir, på om vi i de enkelte tilfellene mest identifiserer seg med utsiden eller med innsiden. La oss undersøke om det stemmer med å begynne med noen konkrete tilfeller:

Statsministeren i et land ønsker å nekte allmenheten innsyn i hvilke drøftelser hun foretar før vik-

tige beslutninger - også hvem hun diskuterer med. Ved flere anledninger har andre hatt mistanke om at hun har hatt samtaler med andre aktører og rådgivere enn hva som er gjort kjent, og som hun selv ønsker holdt hemmelig. Hva statsministeren diskuterer, hvem som leverer premissene for hennes overveielser, hvilke motforestillinger og føringer hun fores med, hvem som presser eller lokker – alt dette er viktig informasjon om man skal kunne forstå hvordan landet ledes. Viktig for et demokrati. Men, som nevnt – hun nekter. At hun absolutt vil holde disse opplysningene skjult for allmenheten, vekker mistenksomhet.

Her allierer man seg trolig lett med den som er på utsiden og vil ha innsyn. Hvem statsministeren snakker med, hva som sies, hvem som er premissleverandører som påvirker i ulike retninger – dette er viktig for oss alle. Å kreve transparens om hvem hun snakker med, og om hva, virker umiddelbart rimelig.

Så legger vi til: Det finnes en organisasjon som har lyktes med å få greie på hvem statsministeren snakker med, og hva hun og diskusjonspartneren sier. Det må jo være bra. Hvilken organisasjon dreier det seg om? Nei – denne gangen er det ikke den undersøkende pressen, men amerikansk etterretning. Og statsministeren det gjelder, heter Angela Merkel. For en tid tilbake kom det som kjent frem at amerikansk etterretning i flere år har overvåket Angela Merkels telefonsamtaler, som hun selv har trodd var fortrolige.

INVADERENDE OVERVÅKING

Hører vi dette, som kjent en sann historie, tror jeg vår allianse går over fra å være med utsiden, til å være med Angela Merkel. Og det som kunne fortone seg som et legitimt ønske om transparens, blir nå invaderende overvåking. Vi rystes: at det går an! At amerikanerne føler behov for å få vite hvordan beslutninger tas hos en av deres viktige allierte, er ikke legitimerende. Nå kaller vi kaller det ikke lenger transparens, men overvåking.

Enkelte vil innvende at overvåkingen av Angela Merkels fortrolige telefonsamtaler ikke er transparens, men spionasje. Vel – hadde Merkels samtaler allerede vært en del av offentligheten – hadde det vært transparens her – hadde det ikke vært nød-

// Ville det gjort noen forskjell om det var pressen som overvåket Merkels samtaler, og ikke amerikansk etterretning? Jeg tror ikke det.

vendig å spionere på henne. Men la oss ikke fortape oss i denne innvendingen. Vi kan i stedet endre litt på eksempelet, og spørre: Ville det gjøre noen forskjell om det ikke var amerikansk etterretning som overvåket Merkels samtaler, men pressen? Jeg tror ikke det.

Offentlige personers gjøren og laden interesserer oss. Hva de gjør, påvirker oss. Nysgjerrigheten kan ha legitim begrunnelse. Det kan også være kikker-

trang. Journalister vil gjerne ikle seg legitimerende motiver så som pressens kritiske funksjon, når den ønsker å se bak sperrene, se hva som virkelig foregår. Hvis det er de kongelige eller andre kjendiser pressen gjerne vil få mer kunnskap om, ser vi lettere at motivene også – kanskje til og med primært – er kommersielle. Få vil for eksempel forsvare Murdoch-pressens avlytting av de engelske prinsenes og andres private telefonsamtaler, og betegne det med honnør-ordet «transparens», selv om samtalene åpenbart hadde stor interesse for avisenes lesere (ellers hadde de ikke tatt bryderiet). Heller ikke om det var Angela Merkel de avlyttet. Her identifiserer vi oss lettest med dem som avlyttes, og ikke med Murdoch-pressen.

// Skal staten eller det offentlige kunne kreve å få nærmere detaljert innsyn i hvordan den politiske organisasjonen har tenkt å bruke pengene den mottar?

OFFENTLIGE PENGER UTEN INNSYN?

Et tredje eksempel: Organisasjonslivet trenger ustanselig penger. Det koster simpelthen å drive en organisasjon. Tenk deg at en slik organisasjon har mottatt millionbeløp fra en statlig eller kommunal tilskuddsordning. Du står utenfor organisasjonen - er del av den bevilgende myndighet, journalist, eller alminnelig samfunnsinteressert, og kunne tenke deg å få innsyn i hva pengene brukes til og hvordan de forvaltes der. Bør ikke en forutsetning for utdeling av skattebetalernes midler til en ak-

tuell organisasjon, være at samfunnet får innsyn i slike forhold – får innsyn i om pengene går til det formålet de er ment å støtte? Bør det ikke gjelde et generelt prinsipp om transparens i slike tilfelle?

Fra utsiden er det lett å tenke at jo, her bør det være transparens. Men hva hvis organisasjonen som mottar pengene, er et politisk parti eller en politisk ungdomsorganisasjon? Skal staten eller det offentlige kunne kreve å få nærmere detaljert innsyn i hvordan den politiske organisasjonen har tenkt å bruke pengene den mottar? Følger med bevilgningen også rett til innsyn i organisasjonens strategi, strategiske prioriteringer, interne drøftelser og beslutninger? Eller blir dette snarere en form for politisk overvåking og kontroll? Når man stiller spørsmålet på denne måten, skifter gjerne perspektivet og alliansen - fra ut- til innsiden: Nei, fullstendig innsyn i det indre livet til en politisk organisasjon er det bare totalitære stater som krever.

SKRIFTE OM SITT INDRE LIV

I Norge deles også årlig mange hundre millioner ut til ikke-politiske organisasjoner. En viktig del av disse organisasjonene behøver overhodet ikke redegjøre for hva de bruker midlene til, ut over medlemstall og å føre et visst regnskap over bruken. Hva er det som begrunner at det her ikke gjelder krav om transparens? Igjen: Bør ikke samfunnet – vi – kunne ha innsyn i hva pengene, som vi bevilger årlig over stats- og kommunebudsjettene, går til?

Og hva kunne du tenke deg å vite om oss? Foto: Torbjørn Hobbel

Ja, men så legger jeg til: Det gjelder religiøse trosamfunn og ikke-religiøse livssynsorganisasjoner. Og når vi legger dette til, skifter igjen alliansen fra ut- til innsiden, og det blir straks lettere å tenke at for slike organisasjoner, bør det ikke være krav om fullstendig gjennomsiktighet. Religionsfrihet må innebære at trossamfunn kan få lov til å styre seg selv, og ikke måtte skrive om sitt indre liv for hele offentligheten.

Men heller ikke dette kan være mer enn et utgangspunkt. Deler av den katolske kirken har benyttet mangel på innsyn til å beskytte prester som har forgrepet seg mot barn. Heller ikke kirkesamfunn må kunne gjemme seg bak religions- og organisasjonsfrihet til å kunne jukse med medlemstall

i forbindelse med offentlig støtte. Hvor grensene går, kan ofte være vanskelig. Scientologene har vært svært dyktige i å beskytte seg mot innsyn under dekke av religionsfrihetlige prinsipper. Er man skeptisk til denne organisasjonen, tenker man at det hadde vært godt med større innsyn i hva den egentlig driver med. Samtidig utløser frimureres hemmelighold stor interesse og spekulasjonsiver blant enkelte journalister – samtidig som man vet at frimurerne gjennom århundrer har vært yndet element i en mengde uholdbare konspirasjonsteorier.

GOOGLE – BIG BROTHER?

Google samler inn mengder av opplysninger om hvilke søk du og jeg gjør på internett. Disse opp-

lysningene selges til reklameformål og finansierer hele virksomheten i Google. Google sikrer dermed transparens. Men bør egentlig prinsipp om nokså ubegrenset transparens gjelde her, eller motsatt? Hva vi klikker på når vi er på internett, kan fortone seg som vesentlig mindre sensitivt enn hvem vi snakker om og hva vi mener i politiske eller religiøse sammenhenger. Men hvor går grensen?

// **Google vet mer om deg enn Stasi noen gang visste om den enkelte borger i gamle DDR**

Googles algoritmer og statistikk er nå så sofistikerte, at mange mener at Google vet langt mer om den enkeltes preferanser, synspunkter, interesser og holdninger enn Stasi noen gang visste om den enkelte borger i DDR, eller KGB om den enkelte russer. Det gjelder ikke bare i forhold til konsum, men også politiske og religiøse holdninger. Det spiller naturligvis en rolle at Google, i motsetning til Stasi, ikke kan bruke disse opplysningene til å sette oss i fengsel eller forfølge oss, med unntak av å forfølge oss med skreddersydd reklame basert på vår søkehistorie på nettet. Likevel: for mange treffer dette et ubehag: Transparens gjør oss gjennomsiktede, og vi føler at vi utleverer oss mer enn vi egentlig vet eller ønsker overfor Google.

Dine Google-søk styrer hvilke treff du får i neste omgang – algoritmer registrerer hvilke treff du åp-

ner, og dermed hva du er tilbøyelig til å finne interessant, og tar det med seg neste gang du søker. Søker du på ordet «innvandring» og konsekvent åpner innvandringsfiendtlige lenker, vil algoritmen etter hvert sjalte ut andre mulige linker. På denne måten blir informasjonstilbudet du får gjennom dine søk, også fattigere og mer ensrettet. Det gir den enkelte mindre mangfold i sine horisonter. Og det gir Google innsyn i hva du sannsynligvis mener om et politisk betent tema.

Alt dette fremstår som tvetydig. Er dette en grunn til å ville forby Google å samle inn slike data (og selge dem til andre)? Svaret er ikke opplagt. Men overfor Google føles spontant alliansen lettest med innsiden – Google er et multinasjonalt konsern få identifiserer seg med, men som vi alle bruker, samtidig som Google kikker på oss alle. Vårt syn på hva som bør tillates av transparens overfor et slikt selskap, preges gjerne også her av perspektivet vi lettest identifiserer oss med.

HVEM OMGÅS HVEM?

Hvem som er medlemmer av hvilke kontaktnett i næringslivet – hvilke investorer som kjenner hvem, hvem som sitter i hvilke styrever og er invitert i hvilke milliardærbrylluper, hvilke milliardærer som er venner eller uvenner med hvem – er stadig interessant for undersøkende journalister. De pengesterke har makt. Hvem er det som omgås hvem i hvilke styrever som bevilger penger til ulike formål i politikk eller kulturlivet, og hvilke politiske og kunstpolitiske syn har de? Og hvordan snakker

de sammen når de skal avgjøre hvem som får eller ikke får penger til ulike formål? Hvem er det som spanderer dyr feriereise på de kongelige? Journalistene presser på. Pressens kritiske funksjon faller sammen med kikkerlysten og kommersielle interesser.

// Hvilke journalister i Dagbladet omgås hvilke journalister i Dagsavisen, Klassekampen og NRK? Hvordan påvirker denne kontakten den dagsorden de setter?

Hvilke journalister i *Dagbladet* som omgås hvilke journalister i *Dagsavisen*, *Klassekampen* og *NRK*, hva de snakker om og hvordan denne kontakten påvirker den dagsorden de setter, kunne det også vært interessant å få kritisk innsyn i. Kanskje det skjer en bevisst eller ubevisst koordinering av meninger, holdninger og synspunkter blant sentrale journalister som skaper mindre meningsmangfold og mindre debatt enn ønskelig. Det er ikke sikkert journalistene som ble gjenstand for slik kartlegging, ville være like begeistret for et slikt prosjekt, som de gjerne blir når de skal granske kontaktnettene til andre.

Journalister forsvare gjerne transparens. Ett er at om alt hadde vært transparent, hadde store deler i alle fall av den undersøkende og gravende journaliststanden trolig blitt arbeidsløse. Det ligger også andre paradokser her. Den frie kritiske undersø-

kende journalistikken er helt avhengig av kildevern. Men kildevern er – sett isolert – nettopp ikke transparens, men retten til å holde skjult.

PRIVATLIVETS FRED?

Våre tanker og intuisjoner om hvor grensene bør trekkes, styres som eksemplene viser, gjennomgående av hvem vi lettest identifiserer oss med: Den som er på utsiden og som gjerne vil vite, eller den som er på innsiden og som avkreves gjennomsiktighet. Men svaret på hva som er rimelig, bør kanskje ikke primært avhenge av hvem vi lettest identifiserer oss med. Det gir fort tilfeldige løsninger – avhengig av hvilken posisjon vi måtte befinne oss i. Finnes mer allmenne overordnede prinsipper?

Det er nærliggende å tenke seg at transparens bør gjelde som hovedprinsipp i det offentlige liv, i alle fall der politiske beslutninger tas. Det er en grunn til at beslutninger i totalitære regimer er lukket for innsyn fra offentligheten. Det skjermer regimet fra kritikk, som igjen fremmer ensretting.

Like nærliggende er det å tenke seg at transparens ikke bør være regelen i privatlivet – privatlivet bør som hovedregel få være i fred for andres innblikk. Overvåking og kontroll hemmer utvikling av mangfold, som trives best når det kan vokse frem fritt og uten dirigering og styring. Men selv ikke et slikt utgangspunkt er uproblematisk.

Hvert fjerde år tar de fleste stemmeberettigete i Norge en viktig avgjørelse i det offentlige liv, som

har stor betydning for deg og meg – vi stemmer. Selv om stemmen har avgjørende betydning for det offentlige liv, er det grunnleggende i alle demokratier at stemmegivning skal være hemmelig. Ellers kunne det bli lett å kjøpe stemmer og kontrollere og utsette velgerne for press. Riktignok har kloke tenkere ikke alltid sett det slik: Den engelske filosofen John Stuart Mill mente tvert i mot på 1800-tallet at stemmegivning var en offentlig handling som alle burde få innsyn i. På denne måten ville stemmegivning kunne bli gjenstand for offentlig kritikk. Mill mente at det ville tvinge borgerne til å stemme for det felles beste, og ikke for det som utelukkende tjente den enkelte selv. Og velgernes representanter ville da få greie på nøyaktig hvem de representerte, og dermed hvilket mandat de fikk. I dag er et slikt synspunkt likevel mer en kuriositet.

// Er stemmegivning en offentlig handling som alle bør få innsyn i?

HYKLERIETS SIVILISERENDE KRAFT

Hva med politikernes overveielser og stemmegivning i lovgivende forsamlinger? Vi tenker gjerne at i alle fall der bør politikernes handlinger være åpne – de skal ikke kunne skjule for oss hvordan de stemmer i saker som angår oss alle. Jon Elster – en av Norges få verdensstjerner i samfunnsstenking – argumenterer for at offentlighet bidrar til å gjøre at politikere handler mer i samsvar med fellesskapets interesser, og at deres handlinger i mindre grad blir styrt av egeninteresser. Elster kaller

dette, med sin sans for paradoksale formuleringer, «hykleriets siviliserende kraft»: Når politikerne blir sett, er det vanskeligere for dem å opptre som motivert i egne interesser. «Offentlighet eliminerer ikke dårlige motiver, men tvinger og påvirker tallet til å skjule dem.»

Det er også mulig å se annerledes på dette: Hykleri er ikke nødvendigvis mer ønskelig i politikk enn ellers. Elster mener at over tid vil offentlighet ikke bare påvirke hva som sies, men også hva som gjøres i politikken – hykleriets siviliserende kraft påvirker de politiske handlingene i positiv retning. Men det kan også gjøre at politikken splittes – i en offentlige arena hvor man sier én ting, og i en skjult arena, hvor man sier og mener det man egentlig mener. *House of Cards*.

NOEN HAR SNAKKET SAMMEN

I Norge kjenner alle beskrivelsen av hvordan beslutningsprosessen i Arbeiderpartiet og LO foregikk på 50- og 60-tallet: «Noen har snakket sammen.» Drøftelsene skjedde bak lukkede dører. De menige i partiet og organisasjonen fikk bare høre om resultatet. Ikke akkurat transparens. Men forestillingen om at transparens vil endre slike prosesser på grunnleggende måter, er kanskje urealistisk, til og med naiv. Transparens gjør at samtalen skjer under overvåking fra utsiden. Det gjør straks noe med selve samtalen; samtalen finner ikke lenger sted med de samtalende for øye, men for de utenforstående. Når utenforstående lytter, sier man simpelthen ikke det samme som når samtalen

skjer i fortrolighet. Og behovet for fortrolighet blir ikke borte med transparens. Det vil bare finne andre former – flytter seg til andre arenaer hvor samtalen kan foregå uten innsyn.

Et fullstendig Panoptikon i politikken er derfor fullstendig urealistisk. Men enda mer grunnleggende er om det en gang er ønskelig. Både alminnelig erfaring og systematiske undersøkelser viser at transparens gjør noe med samtalen, slik også Elster er inne på. Men det er ikke nødvendigvis slik at samtalen dermed blir bedre.

// Offentlighet eliminerer ikke dårlige motiver, men tvinger og påvirker talerne til å skjule dem

TRANSPARENS SKAPER FRYKT

Økonomen Ellen E. Meade og statsviteren David Stasavage har sett nærmere på hvordan transparens påvirker saksbehandlingen i styrene til sentralbanker. Basert på empiriske undersøkelser har de påvist at når offentligheten har innsyn, vil dyktige økonomer begynne å ta hensyn til sine egne karrierer når de velger hva de sier og hva de stemmer på. Det gjør at mulighetene for uenighet reduseres. Å eksponere at man er uenig i et standpunkt som en annen anerkjent økonom har tatt, kan være ødeleggende for fremtidige karrieremuligheter. Offentlig innsyn kan dermed gjøre det vanskelig både å endre oppfatning og i visse sammenhen-

ger gi uttrykk for avvikende oppfatninger. Mindre mangfold – mer ensretting rundt det trygge.

De fleste mener likevel at politiske avgjørelser bør skje etter åpen debatt. Den tyske filosofen Jürgen Habermas har argumentert for at den offentlige samtalen er en helt sentral verdi for demokratiet. Det er vanskelig å være uenig. Men overværer man en typisk partilederdebutt i norsk fjernsyn, er det også vanskelig å fri seg fra inntrykket av at dette ikke er en ekte samtale i egentlig forstand, men mer et rituale – et skuespill eller forestilling for publikum. Hvem har noensinne opplevd at en politiker i en slik diskusjon har endret standpunkt – at Jonas Gahr Støre i en fjernsynsdebatt helt uventet sier «Ja, jeg hører hva du sier Erna, og jeg har faktisk blitt overbevist av dine argumenter: Jeg har nå ombestemt meg; du har rett, og det jeg tidligere mente var feil».

TENKE HØYT NÅR ALLE SER PÅ?

Allerede en av de amerikanske grunnlovsfedrene - James Madison - skrev på slutten av 1700-tallet om dette fenomenet. Deler av drøftelsene under den amerikanske grunnlovskonvensjonen i 1787 foregikk uten offentlig innsyn. Madison erfarte at det fremmet prosessen og gjorde drøftelsene mer fruktbare:

Had the members committed themselves publicly at first, they would have afterwards supposed consistency required them to maintain their ground, whereas by secret discussion no man felt

himself obliged to retain his opinions any longer than he was satisfied of their propriety and truth, and was open to the force of argument.

Endrer man oppfatning underveis i en offentlig debatt, blir det gjerne oppfattet som vingling, eller manglende prinsippfasthet. Når alle ser på, blir det vanskelig å tenke høyt og være usikker, nøle, eller se på problemstillinger med friske øyne. Som den svenske statsviteren Daniel Naurin skriver:

[...] if deliberation is about transforming preferences, and publicity forces you to know what you want and stand by your position, then "public deliberation" is something of a contradiction in terms" (Naurin 2003, 32).

Hvis vi virkelig verdsetter offentlige drøftelser og diskusjoner som ekte levende møter mellom ulike standpunkter som skal kunne lede til refleksjon og endring, kan det hende at i alle fall en viktig del av politiske drøftelser bør skje bak lukkede dører, slik at deltakerne kan få rom til å endre oppfatninger. Det er derfor gode grunner for å mene at slike prosesser gjerne mest fruktbart skjer gjennom en blanding av drøftelser hvor offentligheten ikke har innsyn, og andre deler som er gjennomsiktede.

SNAKKE PENT OM EN MOTSTANDER?

Full transparens kan altså ødelegge viktige egenskaper som gode diskusjoner bør ha – at man fritt kan gi uttrykk for hva man mener, også gi uttrykk for usikkerhet, være innstilt på å lytte til mot-

forestillinger. Og snakker man med politikere på tomannshånd, forteller de gjerne at de har nokså gode relasjoner til mange av sine politiske konkurrenter, og mener de ofte har mye å fare med. Det er bare sjelden de kan tillate seg å si dette høyt om sine politiske motstandere.

// Jeg hører hva du sier, er faktisk blitt overbevist av dine argumenter og har ombestemt meg; du har rett. Hæ?

Mens denne artikkelen skrives, er det debatt om prosessen som skal lede frem til valg av ny Høyesterettsjustitiarius. Det er en svært viktig stilling med mye makt. Flere debattinnlegg i avisene kritiserer prosessen for manglende åpenhet. Kritikerne er samtidig motstandere av at valg av høyesterettsdommere politiseres som i USA. Større åpenhet om prosessen vil imidlertid fort gjøre at offentligheten begynner å delta med synspunkter og press som nettopp kan politisere valget. Selv om det er lett å være tilhenger av større åpenhet, knytter seg samtidig dilemmaer til hvor åpne slike prosesser bør være.

TRANSPARENS SKAPER KONVENSJONALITET

I en annen fersk undersøkelse peker Chambers (2004) på enda en negativ effekt av offentlig innsyn på kvaliteten av diskusjonen. Offentlig innsyn tvinger partene til å tilby de beste grunnene for sine standpunkter og å forankre dem i prinsipper og verdier som har allmen tilslutning. Men det kan

igjen medføre at de foretrekker standpunkter som lar seg begrunne i et minste felles multiplum, og ikke å innta kontroversielle syn.

Samtidig kan offentlig innsyn gjøre at partene i offentlige diskusjoner blir mer opptatt av å vinne støtte fra sine egne, enn å delta i en samtale i egentlig forstand. Diskusjonsnivået senkes deretter. Vi ler gjerne av Donald Trump. Heldigvis er vi i Norge helt forskånet fra politikere som inntar populistiske standpunkter primært for å tekkes egne velgere, fremfor å komme frem til fornuftige løsninger.

// Den som nekter innsyn, har noe å skjule. Og den som har noe å skjule, har som regel ikke aktverdige grunner til det.

REDD FOR INNSYN?

Et argument som gjerne fremsettes for transparens, er dette: Hvis man ikke får innsyn, må det jo være fordi den som nekter innsyn, har noe å skjule. Ellers hadde man akseptert transparens. Og den som har noe å skjule, har som regel ikke aktverdige grunner til det.

Argumentet er forfeilet, av flere grunner. Alle vil forstå at den enkelte gjerne vil holde sitt privatliv for seg selv, uten at det nødvendigvis er umoral som forsøkes skjult.

ØDELEGGENDE TRANSPARENS

Men det er også andre grunner. En er at fullstendig transparens – paradoksalt nok – i viktige sammenhenger kan være et hinder for åpenhet. Åpne samtaler kan forutsette en form for gjensidig tillit. I enkelte prosesser som finner sted for eksempel i sorggrupper, ekteskapsgrupper, støttegrupper for traumeutsatte - oppfordres gjerne deltakerne til å dele vanskelige følelser og opplevelser så åpent og ærlig som mulig. En slik samværsform er bare fruktbar dersom deltakerne kan ha tillit til hverandre og til prosessen. Det forutsetter en visshet om at ikke alt som sies, umiddelbart blir bragt videre eller stilt ut for offentligheten. Å tenke og prøve ut sammen i sårbare livsfelt skjer best, når man slipper å måtte tenke på å beskytte seg selv. Transparens vil i en slik sammenheng helt ødelegge prosessen. De fleste vil forstå at det ville være helt ødeleggende for den grunnleggende fortroligheten som utforskende gruppeprosesser av denne karakter bygger på, om de samtidig ble overført via strømmetjenester i sann tid til offentligheten.

// Gruppeprosesser overført via strømmetjenester i sann tid til offentligheten?

Det samme gjelder kreative prosesser og utprøving. I slike sammenhenger er man sammen på søk etter fruktbare løsninger eller perspektiver som ikke allerede finnes. Det er en klar erfaring at krav om full transparens hemmer slike prosesser. Også i organisasjonslivet er det behov for den fortrolige

og undersøkende samtalen, uten at alle gis innsyn i alt. Krav om full transparens blir i slike sammenhenger egentlig et krav om å kunne overvåke alt, noe som dessuten er grunnleggende i strid med en basal menneskerett: organisasjonsfrihet.

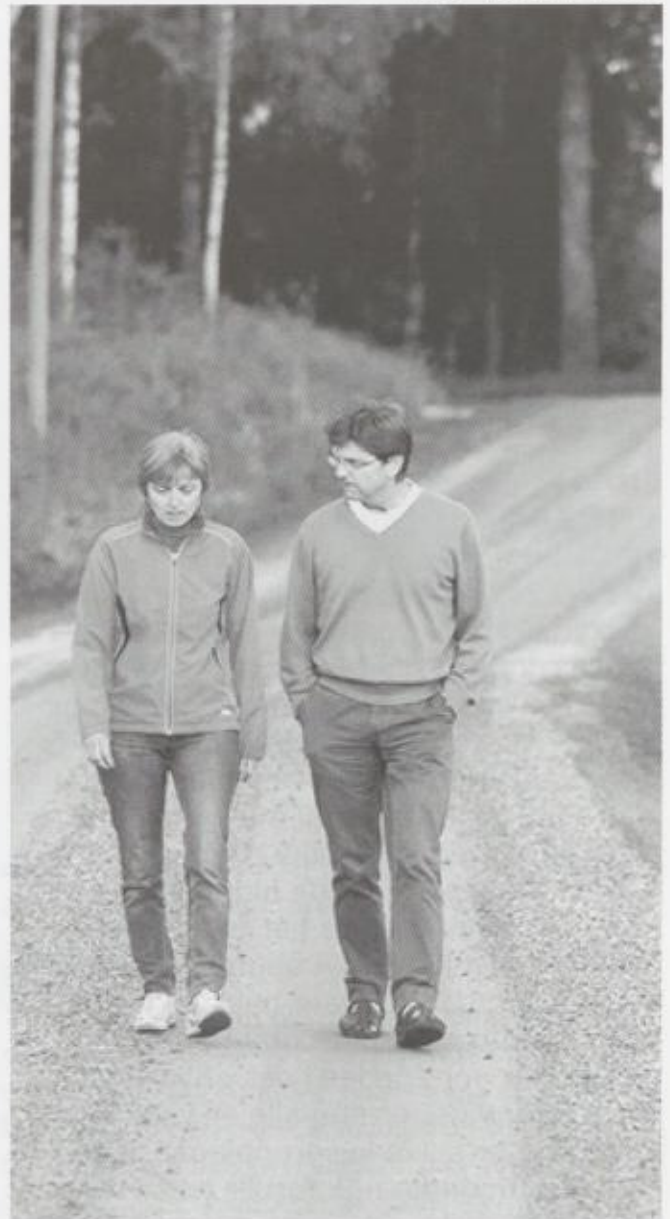
KUNSTNERISK FORTROLIGHET

Dette skaper også dilemmaer. I Norge er svært mye av det som skjer i kulturlivet, avhengig av offentlig støtte. Det er få kunstnere som kan leve av inntekter fra eget arbeid alene. Malere, forfattere, musikere, dansere, skuespillere er oftest på en eller annen måte avhengige av tilskudd, stipendier, offentlig oppkjøp og annen støtte for å kunne utøve sin kreative virksomhet. Det skapende arbeid er i sin natur avhengig av en viss ro og et visst klima av fortrolighet for å kunne folde seg fruktbart ut. Få i Norge i dag vil være tilhengere av den overvåking og dirigering som kunstnerne, musikerne og forfatterne var gjenstand for i Stalins Sovjet eller Maos Kina. Kreativitet kan ikke utfolde seg på kommando.

HVEM KJENNER HVEM?

Når offentlige midler skal deles ut i form av stipendier eller oppkjøp i Norge, skal det helst ikke skje primært basert på politiske kriterier. Det gjør det forhåpentligvis som regel heller ikke. Midlene deles gjerne ut av komitéer. Komitéenes overveielser er imidlertid ikke gjenstand for transparens. Og om de var det, var det ikke sikkert man ble så mye klokere. Norge er så lite. Alle kjenner alle. Hvem kan si at det er hvem man omgås best med eller

Ingen ser oss nå. Da kan du skifte mening.
Foto: Torbjørn Hobbel

MUSEUM OF COMMUNISM IS HERE!

Men en dag i 1970 eller 1971, i den hensikt å diskreditere Prochazka, begynte politiet å kringkaste disse samtalerne [med Professor Vaclav Cerny, som han likte å drikke og snakke med] som en radioserie. For politiet var dette en dristig, enestående handling. Og overraskende: det lyktes nesten; straks ble Prochazka diskreditert: fordi i det private rom sier folk alle slags ting, de baksnakker venner, bruker grovt språk, oppfører seg dumt, forteller grove vitser, gjentar seg selv, får en venn til å le ved å sjokkere ham med vilt snakk, fremsetter kjetterske ideer som de aldri vil innrømme offentlig at de har hatt, og så videre. Selvfølgelig, vi opptrer alle som Prochazka, i det private baksnakker vi våre venner og bruker grovt språk; at vi handler annerledes i det private enn i det offentlige, er noe alle er vel kjent med, det er selve livsgrunnlaget til den enkelte; underlig nok forblir dette selv-

innlysende faktum fortsatt ubevisst, uerkjent, for alltid skjult av lyriske drømmer om det gjennomsluktige glasshuset, det er sjelden man forstår at dette er den verdien man må forsvare fremfor alle andre. Bare gradvis begynte folk å innse (selv om deres raseri var desto større) at den virkelige skandalen ikke var Prochazkas dristige snakk, men voldtekten av hans liv; de skjønnte (som ved et elektrisk støt) at det private og det offentlige er to vesensforskjellige verdener, og at respekt for forskjellen er en uunnværlig forutsetning, et sine qua non, for at et menneske kan leve fritt; at gardinen som skiller disse to verdener ikke er til å tukles med, og at gardin-riverne er kriminelle. Og fordi gardin-riverne tjente et hatet regime, ble de enstemmig holdt for å være spesielt avskyelige forbrytere.

Milan Kundera:
Tilværelsens uttholdelige letthet,
1984, 261

delers kunstpolitiske oppfatninger med, som er avgjørende? Og skaper en slik finansiering av kreativ virksomhet størst mangfold?

I forskningsmiljøer oppstår også dilemmaene: Hvem får støtte for sitt prosjekt? Det sies at bare rundt 5 % av alle forskningsprosjekter oppnår nødvendig finansiering. Også her styres bevilgninger gjerne av komitéer. Helst vil vi ønske å tro at det er de beste prosjektene som vinner. Men hvem avgjør hva «best» innebærer i slike sammenhenger? Stadig mer av forskningsmidler styres i retning det som i en eller annen offentlig sammenheng fremtrer som nyttig. I ett perspektiv er det også rimelig: Offentlige midler bør investeres der det best fremmer de samfunnsinteressene som midlene er hentet inn for i ivareta. Konsekvensen er at stadig mer av forskernes innsats og energi går til å begrunne hvorfor nettopp deres prosjekt fremmer de prioriterte målene. Slik at de som forvalter midlene, kan begrunne og forsvare hvordan de er fordelt. I et slikt klima av transparens er det ikke sikkert det

ARTIKKELFORFATTER | EIRIK JENSEN

Erik Jensen f. 1950 er magister i filosofi, cand. jur og advokat med møterett for Høyesterett. Redaktør i Dyade og kurslærer i Acem

er de mest kreative eller vindskjeve som når frem. Minste felles multiplum også her.

UTFORDRENDE

Transparens er som nevnt innledningsvis et honnørord i tiden. Det er også privatliv og organisasjonsfrihet. Hva som bør gjelde hvor, og hva som best fremmer et levende mangfold, kan være utfordrende å tenke over. Det er ikke sikkert at de opplagte svarene alltid er de beste. ■■

VILDE DRAGESET HAAKENSEN:

Jeg vokste opp i et veletablert miljø.
Litt for godt? Litt for veletablert?

Med luft under vingene

Som barn og tidlig ungdom var det tre ting jeg ikke ville at folk skulle få vite med en gang jeg ble kjent med dem: Jeg hadde et stort arr på armen, jeg var flink på skolen og jeg var vegetarianer. Eller veggindianer som jeg prøvde å spøke det bort. Ellers var jeg ganske vanlig: Jeg gikk på langrenn og turn, var sosial, dro på påskeferie på fjellet og sommerferie til varmen og gikk på tur i marka hver søndag. Som ungdom var jeg mest oppmerksom på hvordan jeg var annerledes, og det å være vegetarianer ble et tema.

Jeg vokste opp i et veletablert miljø i Oslo. Det var lite fattigdom og nød, få skilsmisser, sunne aktiviteter og stabile forhold. Det var lite forandring. De fleste virket ganske fornøyde med livet slik det var. Dette var utvilsomt et godt sted å vokse opp. Lillebror syklet som 3-åring avgårde på trehjulsykkelen og ble funnet ved butikken én km unna, uten at det var farlig. Etter ungdomsskolen ønsket jeg meg likevel til et annet sted. Jeg hadde behov for å ta avstand fra noe av det jeg følte hjemmemiljøet representerte: Velstand, trygghet og kanskje en smule selvgodhet? Vi så ikke de største eksessene man kanskje kunne forbinde med vestkanten, og det var ikke rus, arbeidsledighet og dårlige forhold. I etterkant har jeg tenkt at det kanskje var noen sider

av meg jeg ikke klarte å få plassert eller finne ut av i det relativt homogene miljøet.

Var det at jeg følte meg annerledes, noe av grunnen til at jeg ønsket å oppsøke nye miljøer og følte et visst behov for å ta avstand fra det miljøet jeg vokste opp i? Guttene hadde begynt å bli opptatt av hva slags bil de hadde lyst på – og ville ha Mercedes. Jentene hadde begynt å snakke om merket på klærne de gikk med. Jeg tenkte at det var "sossete", selvopptatt og søkte meg ut. Jeg la til og med om dialekten. Min variant av den selvopptattheten jeg syntes jeg så hos enkelte andre. Nå var det riktig nok ikke bare homogent hele tiden. På ungdomsskolen kom det noen blaff fra en annen ver-

den. Det kom en ny jente i klassen – fra Bøler. Hun hadde piggsveis og sort kaja. Ordforrådet vårt ble fort utvidet med ord jeg ikke lærer mine barn i dag. Hun kjente til en verden som var farligere enn den vi kjente.

SLAPP UNNA NOE TRANGT

Kanskje var det ønsket om noe annerledes som gjorde at jeg etter ungdomsskolen søkte meg til en skole i en annen del av byen, og derfra videre til en internasjonal skole med elever fra over 70 ulike nasjoner fra alle verdensdeler. Der var det en letelse å se at det finnes så mange retninger et liv kan ta. Jeg følte det som om jeg slapp unna noe trangt der hjemme, der det kjentes som om alle valg som skilte seg ut ble sett på som avvikende. Jeg følte det som om jeg endelig hadde luft under vingene.

// Hvilke norske skoleelever planlegger å bli munk?

Da jeg dro til Atlantic College, som skolen het, var alt nytt og spennende, jeg var ivrig og entusiastisk. Det å flytte ut, klare seg alene, oppleve nye ting er i seg selv en befrielse og beruselse for unge mennesker. Etter hvert kjente jeg at det var noe mer. Det var ikke bare det at jeg var "ute på eventyr" og bodde uten familien min. Jeg så på elevene rundt meg. De hadde liv, valg, interesser og prioriteringer som var så ulike! Noen av dem var langt fra det jeg så hjemme. Hvilke norske skoleelever planlegger å bli munk? Eller har vokst opp i fattigdom og

vil hjem for å hjelpe naboene ut av slummen?

Kontrastene mellom det etablerte der hjemme og mangfoldet i det internasjonale miljøet var slående. Mangfoldet følte lettende. De valgene og dilemmaene vi slet med hjemme ("Skulle jeg gå på turn eller langrenn?", "Var Sophie og Stina slemme mot meg når jeg ikke fikk være med hjem på tirsdag, eller er det sånn man bare må akseptere?") var kanskje ikke så store. Det var ikke bare det som var mainstream i Norge som var rett. Det var ikke bare de kule som var kule.

LETT Å VÆRE AVVIKENDE

I mitt trygge oppvekstmiljø var alle enige om at det var bra å være snill og dumt å være slem. Alle tok høyere utdanning, drev med idrett og kanskje også musikk. Alle var så enige. Nå traff jeg en verden der én skulle bli munk, en annen operasanger. En skulle hjem til Soweto etter skolen, mens en annen kjempet for stipend til MIT – et amerikansk eliteuniversitet - slik at hun slapp å bli giftet bort til en hun ikke kjente hjemme i Kina. Én var veganer, mens fem av syv i fransk-klassen var vegetarianere. En smugrøyket hasj i eksamensperioden, mens en annen var prinsipiell avholdsmann av solidaritet med de svake, som var ofre for vårt samfunns liberale alkoholpolitikk. Her var det ikke lett å være avvikende pga de livsvalg du tok. Flere var uenige og diskusjonene var mange, men avvikende?

Kulturkollisjoner var det flere av – og de var tildels fascinerende. På camping, et par uker etter skole-

start, skulle jeg og en liten colombiansk gutt hente vann. Det var to store dunker og en liten. Jeg tok en stor og en liten dunk. Han protesterte og sa at i Colombia er det mannen som bærer tyngst og ville ta begge de to store. Jeg protesterte tilbake og sa at i Norge bærer vi like tungt – og gikk avgårde med vanddunkene. Da det nærmet seg juleferien, spurte jeg min romvenninne fra Kina, Qinhua, hva hun skulle i jula. Hun skulle bli igjen på skolen og jobbe med skolearbeid, fordi hele hennes fremtid ble bestemt av hennes karakterer til avsluttende eksamen. Indiske Ahem var på skolen på et stipend som inkluderte noe lommepenger. Mens nordmennene kjøpte sjokolade i kiosken og dro på café i landsbyen på lørdag, sendte hun halvparten av lommepengene hjem til familien. Siste halvparten kan knapt ha vært nok til å betale for klesvask, shampoo osv. Kanskje hun vasket klærne for hånd?

JEG VAR IKKE SÆR

Som ungdom, midt i den fasen der man velger retning i livet, var dette viktige opplevelser. Valgene var større enn det jeg hadde sett hjemme. Jeg var ikke avvikende som vegetarianer, jeg trengte ikke å tenke at jeg var sær selv om jeg fortsatte med mitt kosthold. Det var kanskje like mye Norge som ikke var internasjonal nok? Jeg kunne bruke energien min på andre valg.

Gradvis i løpet av mitt første år ble det tydelig for meg at det er jo ikke å være *kul* som er gjevt, men å være *spennende*! De fleste skoler rundt om i verden får vel sine lokale "kulhetsregler" der noen defi-

nerer hva som er kult og andre faller utenfor den definisjonen. Også her var det en gjeng som gjorde det typisk kule: De hang på "the Soch" (caféen) og røyka og viste ikke interesse for skole, politikk eller ideologi. Men de fikk ikke på samme måte definere hva som var gjevt. Det var nok mange elever som følte en lettelse ved det mangfoldet som var der. For meg var det en viktig opplevelse: Begrunnelsene for ikke å drikke alkohol varierte fra religion til sympati med de svake. Hjemme var det å drikke alkohol kult, her så jeg medelever velge det bort – fordi de hadde en holdning mot det. De var sterke og spennende – ikke kjedelige og ukule.

// Det var nok mange elever som følte en lettelse ved mangfoldet

Det var så mange folk som ville noe og mente noe. Det var jo også stas å være sammen de som hang på caféen - til et visst punkt. Men nysgjerrigheten ble vekket. Hvorfor ville den stille tibetaneren Nyima bli buddhistmunk? Hva kan få noen til å velge det? Og hvordan kunne Qinhua leve med trusselen om å bli giftet bort om hun ikke fikk stipend til et amerikansk prestisjeuniversitet? Hva tenkte Robert om å flytte tilbake til Soweto og kanskje stifte familie der, når han hadde muligheten til å bo et tryggere sted?

VALGENE I DET FRIE NORGE

For meg var det lettere å ta valg og se egne muligheter etter at jeg hadde bodd i et mer heterogent

Var det homogene Norge en begrensning?. Foto: Markus Thieme

miljø. Jeg kunne sikkert fått en tilsvarende opplevelse i Norge også, kanskje bare ved å bevege meg til andre kanter av byen. Men for meg var det oppholdet på Atlantic College som gjorde det. Jeg for-

sto at man kan være vel så spennende uten å passe inn i det som er "in". Betyr det at jeg lever et veldig originalt og avvikende liv? Min største hobby er frivillig arbeid i Acem og jeg er vegetarianer. El-

Vilde Drageset Haakensen, f 1973 er dr. med. Jobber med kreft som overlege og forsker på Oslo Universitetssykehus. Redaktør i Dyade og kurslærer i Acem.

lers lever jeg et liv som ligner på de fleste andre rundt meg. Har jeg da mistet det jeg fikk med meg i Wales? Har jeg tapt kampen mot homogeniteten og mistet mine egne impulser? Hvordan lever den friheten jeg erfarte der videre i mitt velintegrerte liv her hjemme?

For meg var turen til Wales sandkornet i muslingen, det som rørte borti det glatte som var der og skapte friksjon. En friksjon jeg trengte for å se hvilke muligheter jeg hadde, for å få større frihet i mine valg. Som ungdom var oppdagelsen av muligheter viktig for meg.

Den kreativitet og energi som i ungdommen gikk på å utforske andre livsvalg og kulturer, går nå inn i de oppgavene jeg har valgt for mitt liv. I min jobb som lege og forsker har jeg mye å strekke meg etter, faglig og emosjonelt. Acem gir meg mulighet til å jobbe med min nysgjerrighet på hvordan menneskesinnet fungerer – både mitt eget og andres. Det gir en følelse av å være nær en nerve i livet, livet mitt og livet til de jeg møter i veiledningsgrupper og kommunikasjonsgrupper. Familien er ankeret, tilhørigheten og der mine egne følelser får slippe fri – godhet og frustrasjon. Her henter jeg energi når det er godt, og ser min egen tilkortkommenhet når jeg blir forstrukket.

Det sies at det er ungdommen og de middelaldrende som er eksistensielt søkende. Denne fasen handler mye om å gjøre. Samtidig, tror jeg at noe av friheten er med meg. Det er ikke slik at mine

valg er gale, selv om de ikke er helt i tråd med naboens. Det er ikke det som er viktig for de valg jeg tar. Jeg er fortsatt vegetarianer. Og enda mer provoserende for enkelte: Jeg drikker ikke alkohol. De valgene har kostet meg mindre etter min ungdoms erkjennelse av at det å velge noe annet enn de fleste naboene, ikke sier noe om kvaliteten på valget.

Argumenterer jeg så for "det lille livet" fremfor det som engasjerer der ute og i de store spørsmål? Nei. Jeg tenker heller at vi bruker oss selv på ulike måter i ulike faser av livet. Det er vanskeligere å ha tid og energi til å få utrettet noe ekstra i en fase der familie og karriere begge krever maksimalt. Min utenlandserfaring fra ungdommen er med meg inn i voksenlivet, selv om jeg ikke lever det ut i den form det hadde da. Det relativt (men mindre og mindre) homogene Norge oppleves ikke som en begrensning i det livet jeg lever nå. Hva er kornet i muslingen i mitt liv i dag? Kanskje er det aller mest det å se egen utilstrekkelighet - i familien, overfor venner og i jobben. Disse sandkornene kan også føre til noe godt – refleksjon rundt eget bidrag og mulighet for utvikling – om ikke til en perle, så ihvertfall til noe som tar litt bedre vare på det vi har. ■■

Debatt · Morten Irgens
Stipendiatstillinger

Debatt · Iselin Dagsdotter Sæterdal
Ta ansvar, statsråd!

Lite aktuelt for NHH å drive med sjukepleie

Fusjon. Høgskolen i Molde har spurt NHH om dei er interessert i fusjon. I alle fall berre i ein delt høgskule, trur NHH-rektoren.

NTNU betalte 170.000 for klage på Brennpunkt

Klage. NTNU betalte PRforlaget 170.000 kroner for å skrive klage på NRK Brennpunkt til Pressens faglige utvalg. Klagen ble behandlet to ganger uten at NTNU fikk medhold.

Klarer ikke bruke nok penger

Regnskap. Høgskolen i Oslo og Akershus hadde planer om å la sine ubrukte midler fra tidligere år få ben å gå på i 2015, men det gikk ikke helt etter planen.

Agder-publisering blir gransket

Aktuelt

Eg stussar over at dekan Knut Patrick ukritisk stiller seg bak dei unøyaktige tala frå Studiebarometeret, og skuldar studentane for å vere late.

Sunniva Braaten

Lærarstudent, HIOA og leiar Studentenes fakultetsråd

Mer fra Khrono

Mest lest

«Du kan gå gjennom tre år på sykepleieutdanningen uten noen gang å ha satt en sprøyte».

01. mars, 2016

Seks navn i finalen

29. februar, 2016

Krevende lederkabal i Sørøst

26. februar, 2016

13 hemmelige søkere vil bli direktør for kommunikasjon

02. mars, 2016

Bekymret for å få A- og B-lag

DAG JENSSEN:

Intern uavhengig nettavvis - ansatt for å angripe?
Eller en vinn-vinn-situasjon?

Høgskolens Cato - journalistisk balansekunst

Mennesket er det dyret som bevisst lager komplikasjoner for seg selv. En morsom illustrasjon finnes i 1960-70-tallets Pink Panther-filmer med Peter Sellers, hvor politikommisær Jacques Clouseau holder seg med en kinesisk tjener, Cato Fong, som uanmeldt skal angripe politikommisæren hjemme i leiligheten for å holde ham i form.

I 2013 OPPRETTET Høgskolen i Oslo og Akershus (HiOA) en uavhengig nettavvis, *Khrono*. Med sin redaksjonelle frihet ble *Khrono* ikke bare et nytt debattforum og en ny informasjonskanal, men kanskje også en høgskolens «Cato». Som den eksterne rapporten *Khrono i krysspress* framholdt i 2014, fikk avisen en utfordrende posisjon

som en publikasjon styrt av Redaktørplakaten ... med eieren selv som klart viktigste temaområde ... Det er ikke noe i formålsbestemmelsene ... som - for å sette det på spissen - hindrer *Khrono* i å rasere Høgskolens omdømme og undergrave arbeidsmiljøet.

Avisens opprinnelige formål var å «dekke høgskolens virksomhet og relaterte temaer og belyse mangfoldet av aktiviteter og miljøer ved høgskolen». Den skulle også ha «allmenn interesse», så

det fantes en åpning for å dekke saker utenfor høgskolen, men denne var ikke særlig vektlagt (styresak 3-2012). Dermed var det skapt en særegen konstellasjon mellom institusjon og medium: målrettet arbeid med utdanning og forskning stilt overfor like målrettet uavhengig journalistikk. Begge deler organisert under høgskolestyret.

I stedet for å være en avis i storsamfunnet, påvirket *Khrono* HiOA i retning av selv å bli som storsamfunnet. Skolen ble selv mer av en kritisk offentlighet. Den kontinuerlige samtalen om virksomheten og dens rolle i samfunnet ble styrket. I skrivende stund er det en livlig diskusjon om sykepleiestudiet. Her drøftes forholdet mellom teori og praksis i utdanningen, hva som er god undervisning, spørsmålet om forskningsunderlag for studiet osv. Uten tvil en spore til faglig og pedagogisk utvikling.

Mediehandtering

Mediehandtering

Lite aktuelt for HiOA å drive med sjukepleie

Debut i næringslivet

KHRONO I TILLEGG...

Sett fra ledelsens synspunkt var avisen nok i noen grad en selvpåført komplikasjon. Høgskolens ledere fikk erfaring med mediehandtering, noe kanskje bare rektor og kommunikasjonsdirektør tidligere hadde hatt noenlunde regelmessig. En viss beredskap utviklet seg. Som en av lederne sier i et intervju: «Vi ønsker å gjøre alt vi kan ... så må man håndtere *Khrono* i tillegg» (14.5.15).

// «Vi ønsker å gjøre alt vi kan ... så må man håndtere *Khrono* i tillegg»

Fra min egen erfaring som dekan ved høgskolen kan jeg si at vi ledere ikke sjelden har hatt *Khrono* i bakhodet i forkant av beslutninger. Samtidig er *Khrono* en strategisk mulighet for ledelsen, en kommunikasjonskanal. Her kunne man for eksempel skrive en kronikk, eller man kunne velge tidspunkt for offentliggjøring av et standpunkt. Uansett, blikket utenfra måtte internaliseres i større grad enn tidligere. Synlighet var noe man måtte regne med og ta i bruk.

STØRRELSE OG POSISJON

Khrono har raskt tilkjempet seg en posisjon innen høyere utdannings offentlighet i Norge, og puster den hittil mest leste publikasjonen, *Universitetsavis* ved NTNU, i nakken. I 2014 var antall *Khrono*-sidevisninger halvparten av *Universitetsavis*'s. De første fem måneder i 2015 var forholdet 2/3 (1,7

mill vs 0,85 mill., og 1,0 mill vs 0,675 mill.). I 2014 vant *Khrono* Fagpresseprisen for gravejournalistisk arbeid.

Og synligheten er der. Jeg har kunnet merke at folk i andre deler av landet i større grad enn tidligere har vært informert. Det er også rimelig god oppslutning og tilfredshet blant ansatte med avisen, rett nok avhengig av hvor i organisasjonen man jobber.

OMDØMMENEDBYGGENDE?

Rapporten om *Khrono* påpekte som nevnt at avisen formelt kunne rasere både omdømme og arbeidsmiljø. Rapporten sier samtidig at i praksis vil *Khrono* måtte ivareta HiOAs omdømme. Den kan «ikke ... ha den samme holdningen til HiOA som en ekstern publikasjon ville hatt». I motsatt fall ville nok HiOA trekke tilbake sin støtte. Rapporten framholdt også at avisen faktisk tok dette hensynet. De fleste artiklene «bidrar utvilsomt til å bygge et godt omdømme», og *Khrono* er «grunnleggende velvillig til HiOA».

Selv om mange er tilfreds, er det likevel verdt å merke seg at lederne i HiOA ifølge rapporten uttrykker mer skepsis til avisen. For dem er *Khrono* i større grad «omdømmenedbyggende», avisen kan fungere negativt internt og den kan ha en for kritisk vinkling.

ET MOT-EKSEMPEL

Fagforeningen Forskerforbundet har et eget organ,

Journalistens oppgave er å rydde opp. Foto: Christopher Grøndahl

Forskerforum, som styres med redaksjonell frihet etter redaktørplakaten. På denne plattformen bringer *Forskerforum* fram mye stoff og har meninger om forskning og høyere utdanning. Men bladet går så vidt jeg kan se overhodet ikke inn kritisk overfor Forskerforbundets egen virksomhet – dette ser ikke ut til å være en del av bladets policy. Om jeg som medlem av Forskerforbundet oppdaget at dets eget blad vendte seg kritisk innover mot egen organisasjon, så ville jeg kanskje miste noe av tilliten til organisasjonen.

Selv om *Khrono* er grunnleggende positiv til HiOA, tar den uten tvil også opp saker som kan stille skolen i et negativt lys. Dette ligger i dens oppdrag. Den er i så måte helt annerledes enn *Forskerforum*. Og bortsett fra i den statlige universitets- og høyskolesektoren, hvor flere uavhengige nettaviser til sammen utgjør en egen norsk offentlighet for høyere utdanning, fins det vel knapt liknende eksempler. Så hvorfor en slik avis på den statlige høyskolen?

DEMOKRATISK DANNELSE

Statlige universiteter og høyskoler er offentlige virksomheter, som driver utdanning, forskning og formidling. Som for all offentlig virksomhet vektlegges transparens og likebehandling. Dette er nedfelt i ulike lover som Grunnloven, Lov om rett til innsyn i dokument i offentlig verksemd og Universitets- og høyskoleloven. Og som *Chrono*-redaktør Tove Lie sier: «Høyskolen forvalter nesten to milliarder kroner av det offentliges midler. Det er helt åpenbart at det er i det offentliges interesse å få innsyn i hvordan man forvalter lederskapet sitt, og dermed ressursene, på en stor utdanningsinstitusjon» (17.2.2015).

At det er åpent for innsyn, er imidlertid ikke det samme som selv å etablere en uavhengig nettavis med skolen som sentralt arbeidsfelt. Jeg kjenner ikke til at større offentlige instanser gjør dette. De forholder seg til medier utenfor organisasjonen.

Det fins imidlertid et par andre relevante forhold. For det første har de akademiske institusjonene gjennom sin vitenskapelige virksomhet et eget forhold til ytringsfriheten. Høyesteretts ankeutvalg har uttalt at det skal være «svært vide rammer for hva en vitenskapelig ansatt kan si om faglige og administrative spørsmål», blant annet fordi den «frie akademiske meningsutveksling er en grunnleggende verdi, og en forutsetning for at universiteter og høyskoler skal kunne fylle sin oppgave i et demokratisk samfunn» (sitert etter Norsk redaktørforening).

For det andre har høyere utdanningsinstitusjoner en oppdragende, spredende funksjon når det gjelder disse verdiene. De har et dannelsesoppdrag. I Universitets- og høyskoleloven står det at de skal utbre «forståelse for prinsippet om faglig frihet». Tankevekkende nok betyr «skole» på gammelt gresk og latin (skhole, schola) fritid, hvile, lediggang, sysselløshet. Men også diskusjon, konversasjon, debatt, forelesningssted, møteplass for lærer og student. Betydningene henger sammen: For grekerne var fri, ikke-måltrettet diskusjon den beste måten å bruke lediggangen på. En skole er et sted hvor tanken har anledning til å løpe friere og finne sin form.

// Det er i tråd med den særegne akademiske virksomheten å ha journalistikken i sin midte, også når denne kan vende blikket mot egen organisasjon.

På denne bakgrunn, dels hensynet til offentlig transparens, dels virksomhetens demokratiske rolle, blir det svært meningsfullt å styrke kritisk offentlighet i organisasjonens midte. Journalistikk, debatt, skole og academia er ulike sider av det samme. Det er i tråd med den særegne akademiske virksomheten å ha journalistikken i sin midte, også når denne kan vende blikket mot egen organisasjon.

JOURNALISTIKK OG ORGANISASJON

På den andre side er universiteter og høyskoler

TOUTES DIRECTIONS

CREMATORIUM

Enkle avveininger? Foto: Markus Thieme

organisasjoner på linje med andre. For eksempel handler det også for dem om konkurranse. Finansiering er avhengig av hvor mange eksamener som tas. Tilfang av søkere til studiene er en kritisk faktor. Det er også hard kamp om forskningsmidler fra Forskningsrådet, EU og organisasjoner som tilbyr oppdrag. HiOA er godt inne i oppdragsforskning. Fire tidligere frittstående forskningsinstitutter er innlemmet i høgskolen, mer enn to hundre forskere. Instituttsektoren er ingen skjermet næring, og innlemmelsen endrer ikke vilkårene for de det gjelder. Omdømme og effektivitet vil være viktig.

Det organisatoriske handler også om arbeidsmiljø, strategier, fastsettelse av mål, system for sikring av kvalitet, forvaltning av personal og bygninger, rekruttering, økonomi, ledelse, styrets virksomhet. Her er ikke høyere utdanningsinstitusjoner like spesielle som når det gjelder den faglige virksomheten. Og det er en kjent sak at de blir stadig mer lik de fleste andre som organisasjoner betraktet – med en løpende debatt om hvor balansepunktet bør ligge.

Mens høgskoleavisen og journalistikken står ut-

Hva mener en jusprofessor? Foto: Torbjørn Hobbel

merket til virksomhetens profil, vil det kunne være spenning mellom journalistikken og det organisatoriske. Det er sikkert ikke tilfeldig at lederne har vært blant de som er mer kritiske til *Khrono*. Organisasjon er makt og innrettet på handling. Den vil i større grad «håndtere» eller «ta i bruk» media, den har kanskje også en mediestrategi. Ledere kurses i forholdet til media. Likesom samfunnet er organisert med maktsentre som brytes mot hverandre og kontrollerer hverandre, vil organisasjonen være et sentrum som brytes mot journalistikken. Den trenger kritisk offentlighet, men i en viss forstand mot sin vilje. Det betyr selvsagt ikke at man som del av organisasjonen er imot kritisk offentlighet. Men det er mest fra et meta-standpunkt denne verdien trer fram.

TILGANG TIL DOKUMENTER

I et par interessante tilfeller har *Khrono* møtt høgskolens organisasjon i spørsmål om tilgjengelighet. Våren 2013 fikk høgskolestyret noen rapporter fra

// Organisasjonen trenger kritisk offentlighet, og i en viss forstand mot sin vilje

internrevisjonen. Rapportene var utarbeidet av et konsulentfirma og foreslo blant annet mer sentral styring av masterstudier og av rekruttering av ansatte. Styret behandlet rapportene for lukkede dører «siden internrevisjonen arbeider på direkte oppdrag fra styret, og må kunne ha en åpen dialog med styret som oppdragsgiver» (styresak

22/2013). Også sakens papirer var unntatt offentlighet i forkant av møtet.

EN JUSPROFESSOR

Khrono kontaktet jusprofessor Jan Fridthjof Bernt ved Universitetet i Bergen. Han mente styret kunne lukke dørene under behandlingen, men ikke unnta rapportene fra offentlighet. Rektor ved høyskolen, Kari Toverud Jensen, viste til konfidensialitet som et viktig prinsipp i internrevisjon, blant annet av hensyn til informantene. *Khronos* overskrift var: «Hemmelighold kan være lovstridig, mener jusprofessor» (14.6.2013). Etter råd fra Bernt søkte *Khrono* om innsyn. Høgskolen uttalte:

Rapportene er unntatt offentlighet for å beskytte internrevisjonens kilder. En viktig del av informasjonstilfanget i disse rapportene er fremkommet gjennom personlige intervjuer med personer som er navngitt i rapporten. Disse informantene er lovet konfidensialitet. Kildevernet til internrevisjonens kilder er minst like strenge som pressens kildevern. Dette er forpliktelser som HiOA må overholde. Denne forpliktelsen står ikke i motstrid til offentlighetslova. Offentlighetslovas § 15 andre ledd gir slik hjemmel. Uten slikt taushetsløfte ville det ikke vært mulig å få den informasjon som mye av rapportens konklusjoner og kvalitet bygger på. Det er ikke i det offentlige interesser at internrevisjonen blir svekket fordi den ikke får tilstrekkelig informasjon til å utforme konklusjoner og anbefalinger med tilstrekkelig kvalitet.

Hensynet til informantene, altså kildevernet, tilsa unntakelse fra offentlighet. Løsningen ble at *Khrono* fikk en navne-sladdet versjon (5.7,4.9.13).

I 2014 kom det i høyskolen opp et spørsmål om hvorvidt styrets seminarer skulle være åpne eller lukket. Ofte holdes det seminar i forkant av et styremøte for at styret skal være best mulig opplyst om saker som skal til behandling. Disse har tradisjonelt vært lukket. Nå hadde *Khrono* ønsket å være til stede, men fått avslag.

Hensikten med seminaret var altså et mest mulig opplyst styre. Men mange vil samtidig, som *Khronos* redaktør, si at et slikt seminar kan få karakter av et formøte der vanskelige saker blir «ferdig snakka» slik at det åpne styremøtet i etterkant blir en innholdsløs affære (16.6.14). På denne måten kan det virke som høyskolen ikke oppfylte det som står i Universitets- og høyskoleloven: «Det skal i størst mulig grad være åpenhet om styrets arbeid». Igjen ble jusprofessor Bernt kontaktet. Han var enig med *Khrono*: «det vesentlige av saksbehandlingen er gjennomført før allmennheten får innsyn». Han medga at styret selv kan vedta å holde møter for lukkede dører, men var usikker på om det åpner for en generell lukking. Lukkede seminarer som generell ordning var en «problematisk praksis» (13.6.14).

Ser man på den aktuelle teksten i Universitets- og høyskoleloven, synes det nok som man kan vedta generell lukking: «Styrets møter skal holdes for åpne dører. Styret kan vedta at møtene skal holdes for lukkede dører, eller at bestemte saker skal behandles for lukkede dører.» Men det kan nok også være et poeng at man da kommer i konflikt med

Om Khrono

Nettavisen Khrono er en uavhengig nyhetsavis for alle som er interessert i høyere utdanning og forskning. Avisen er eidd av Høgskolen i Oslo og Akershus og gis ut av et eget styre.

Redaksjonen består av:

Redaktør **Tove Lie** (+47-91322012) @tOlie

Produsent **Eva Tønnessen** (+47-402 10 008)

Journalist **Hege Larsen** (+47-948 95 453)

I tillegg har vi til enhver tid en **studentredaksjon** som består av studenter fra ulike studieretninger ved Høgskolen i Oslo og Akershus:

Studentreporterne: Karen Setten (+47 454 52 304), Eira Lie Jor (+47 958 45 592), Øystein Fimland (+47 993 86 255), Anne Lindholm (+47 412 65 730), Jonas Sundquist, Anna Ekre, Maja Lindseth.

Foto- og video: Sijaig Bøhmer Vold (+47 926 11 898), Cecilie S. Andersen, Øyvind Aukrust (+47 400 47 518).

Avisen har navn etter den greske tidsguden Khronos og skal skrive om det som er i tiden. Navnet spiller også på kronologi og kronikk. Et av avisens fremste mål er å skape debatt.

Formålsparagraf og redaksjonell plattform

Khrono er Høgskolen i Oslo og Akershus sin avis for alle som er interessert i høyere utdanning og forskning.

Avisen skal tilstrebe en kritisk, seriøs og informativ journalistikk, i tråd med den frie pressens idealer. Nettavisen er en uavhengig nettpublikasjon, redigert etter Redaktørplakaten, pressens Vær Varsom-plakat og Lov om redaksjonell friidom. Avisen er medlem i Fagpressen.

den samme lovens regel om størst mulig grad av åpenhet.

Siden åpenhet nå var aktualisert, bestilte styret en sak til neste møte: Skulle styreseminarene være lukket eller åpne? Administrasjonen foreslo da generell lukking, med enkelte presiseringer som kunne sikre åpenhet om styrets arbeid. Formålet skulle for eksempel avgrenses til det å skape et «godt kunnskapsgrunnlag» for styrets beslutninger. Denne saksforberedelsen «er en viktig del av styremedlemmenes arbeid og bør kunne gjennomføres uten at forberedelsen er allment tilgjengelig for publikum eller presse» (sak 22/2014). Organisasjonen ville ønske å kunne snakke om saker uten offentlighet, kanskje fordi man da friere ville kunne prøve ut synsmåter, stille spørsmål uten å bli sitert, senke skuldrene.

// Lederne er ambivalente overfor kritisk offentlighet. Vi «har måttet vende oss til», men på den andre side: «Vi er glad for dette!»

Styret stemte imidlertid ned forslaget og seminarene ble åpnet. En av politikerne i styret uttalte: «Vi politikere har måttet vende oss til dette med VG ... Hvis VG hadde vært interessert i det som skjer i HiOA-styret så ville jeg blitt veldig glad!» (17.6.14). Det siste illustrerer organisasjons-ambivalens overfor kritisk offentlighet. Vi «har måttet vende oss til», men på den andre side: «Vi er glad for dette!»

PERSONALSAKER OFFENTLIG?

Alt som hører til personalansvar er noe arbeidsgiver skal være restriktiv med overfor media. Også på dette området har *Khrono* skrevet om saker. Ledelsen har vært konsekvent, som i en sak hvor en medarbeider følte seg dårlig behandlet. Hverken nærmeste leder eller ledere sentralt gikk inn og kommenterte substansen i saken, med henvisning til at arbeidstakere skal kjenne seg trygge på at arbeidsgiver «ikke medvirker i offentlige diskusjoner» i personalsaker.

Likeledes ble ikke sakens dokumenter offentliggjort, til tross for at *Khrono* formelt søkte innsyn i saken. Det hjalp ikke at den ansatte selv ville ha debatt og fritok skolen for taushetsplikt. Jusekspertisen framholdt at høgskolens ledelse ikke hadde noen plikt til å uttale seg til pressen om saken, men at det samtidig ikke fantes saklig grunn til å unnta saken fra offentlighet når den det gjelder har bedt om offentlighet (30.5, 2.6, 4.6, 5.6.2013). Her gikk imidlertid tilliten mellom ledere og medarbeidere foran.

I en annen sak der det ble avdekket arbeidsmiljøvansker ved en større enhet, publiserte *Khrono* en rekke artikler, noe som var naturlig ut fra avisens formål om å dekke det som skjer ved høgskolen. Saksforløpet ble senere evaluert av et konsulentfirma, som framhevet at i denne type saker må de ansatte «kunne ha tillit til at konflikter håndteres uten at offentligheten får innsyn i alle deler av en krevende prosess».

Evalueringen påpeker to forhold som gjelder *Khrono*: (a) «Det er hevet over tvil at *Khronos* journalistikk har påvirket aktørenes opplevde muligheter til å informere hverandre og samhandle negativt». Journalistikken synes med andre ord å ha bidratt til å skape en negativ dynamikk blant de ansatte. (b) Siden høgskoleledelsen i liten grad brukte offentligheten, har det vært «en risiko for at definisjonsmakten om publikums oppfatning av hendelsesforløp og innhold i arbeidsmiljøproblematikken har ligget hos *Khrono*, en aktør som ikke har hatt full innsikt i prosessen». *Khrono* kan altså ha skapt fortellingen om saken.

// Definisjonsmakten om publikums oppfatning av hendelsesforløp har ligget hos *Khrono*, en aktør som ikke har hatt full innsikt i prosessen

Dersom evalueringsrapporten har rett på de to punktene, har *Khrono* selv blitt en del av hendelsesforløpet på en organisatorisk uhensiktsmessig måte. I det oppsummerende intervjuet framhever også ledelsen at *Khronos* rolle har vært problematisk: «Det er helt klart at de ansatte har oppfattet og opplevd *Khrono* som en unødvendig belastning i denne saken ... *Khrono* blir en ekstra belastning som påføres de ansatte» (14.5.2015).

SKJERPER ORGANISASJONEN?

Dette til tross, avisen har ikke brutt Redaktørplakat, Vær Varsom-plakat eller Lov om redaksjonell

fridom. Evalueringen kritiserer heller ikke avisen på et redaksjonelt grunnlag, men påpeker bare uheldige organisatoriske konsekvenser. Det er selve konstruksjonen med en uavhengig avis inn under høgskolen, med høgskolen som tema, som skaper spenningen i dette tilfellet. Så kan det samtidig være at disse sammenstøtene mellom organisasjon og avis på lengre sikt bidrar til utvikling, skjerper organisasjonen.

SAMBOERSKAPET FORNYES

Som nevnt innledningsvis var *Khronos* hovedtema skolen selv. Dette innebar at *Khrono* til dels var en slags Cato fra Peter Sellers' filmunivers, en tjener med tillatelse til å angripe arbeidsgiveren i hjemmet.

Høsten 2015 ble kursen justert i høgskolestyret. Avisen skal nå «ta en nasjonal posisjon i dekning av universitets- og høgskolesektoren». Avisen er fremdeles HiOAs, men «for alle som er interessert i høyere utdanning». Den skal dekke «lokalt, nasjonalt og internasjonalt» og være «en enda tydeligere nasjonal sektoravis, og «hovedstadspresse» i UH-sektoren». *Khrono* kommer mer opp og fram, men skal fremdeles også være opptatt av HiOA, det lokale. Redaktørplakaten gjelder fortsatt.

Denne fornyelsen av samboerskapet er trolig en vinn-vinn-situasjon. *Khrono* kan beholde sin frihet og samtidig strekke seg journalistisk. Høgskolen kan bli tydeligere representert i en nasjonal offentlighet. Dermed kan *Khrono* støtte opp under høg-

SVEND DAVANGER:

Saken som et vært har mekanismer for å straffe eller belønne tanker og meninger man ikke liker

skolens strategi om å være ledende på profesjons-
utdanninger.

Har høgsolen dermed avvirket Cato og strammet
inn tøyene, mobilisert sin tjener bare for kampen
utenfor huset? Det er ikke å håpe, og jeg tror ikke
det er tilfelle.

Akkurat nå har øverste sak følgende overskrift:
«13 hemmelige søkere vil bli direktør for kommunika-
sjon [på HiOA]» (2.3.2016). Det som skjer, er at
avisen flytter et trinn høyere opp slik at det samlede
perspektivet endres noe – den er ikke lenger
bare midt i høgsolen. Dette kan også gjøre den
strategisk mer verdifull for høgsolen. ■

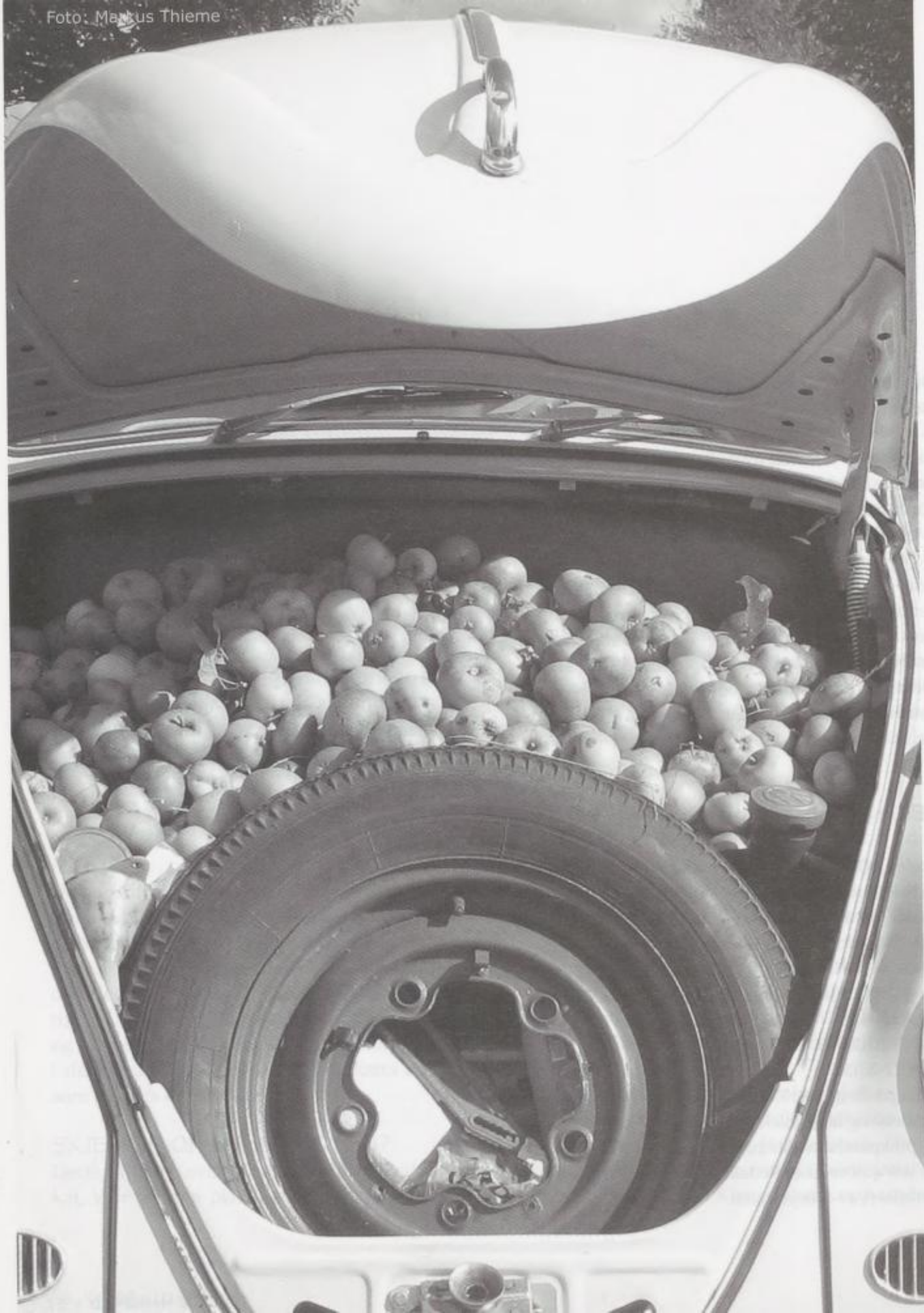
KILDER:

- Høgsolen i Oslo og Akershus. Kartlegging av håndtering av bekymringsmeldinger. 27.5.2015.
- Khrono. Se datoer i parentes i teksten.
- Khrono i krysspress. Evaluering av den uavhengige nettavisen ved Høgsolen i Oslo og Akershus. Paul Bjerke og Lars J. Halvorsen, Høgsolen i Volda, 2014, s. 50-51 og kap. 4.3.
- Styresak 3-2012, HiOA.
- Styresak 22-2013.
- Sak til høgsolenestyret 15.11.2015.
- Universitets- og høgsolenloven.
- http://pinkpanther.wikia.com/wiki/Cato_Fong
- <http://www.nored.no/Redaktoernyheter/Ytringsfriheten-presisert-av-Hoeyesterett>

ARTIKKELFORFATTER | DAG JENSSEN

DAG JENSSEN, f. 1959, dr. art., historiker, førsteamanuensis i vitenskapsteori, tidligere dekan ved Fakultet for samfunnsfag ved Høgsolen i Oslo og Akershus. Kurslærer i Acem, redaktør i *Dyade*.

SVEND DAVANGER:

Samfunnet vårt har mekanismer for å straffe eller stoppe tanker og meninger man ikke liker

Er jeg en fremmed?

Jeg trives best når folk rundt meg er forskjellige. Når jeg er omgitt av mennesker med forskjellig hudfarge, språk, kultur, etc. Da føler jeg meg hjemme. Det er slik verden er, føler jeg. Da har jeg frihet til å være meg selv. Det uformelle presset fra omgivelsene om å være som de andre er på det laveste når alle har forskjellig bakgrunn. Det liker jeg.

Jeg er hvit. Jeg har blå øyne. Jeg har norsk blod i årene. Allikevel føler jeg meg av og til fremmed i dette landet. Det med norsk blod er forresten ikke bare sant. Riktignok var den ene av mine foreldre så norsk som bare noen, min bestefar vokste opp på et småbruk på en Vestlandsøy, men den andre av mine foreldre kom av en eller annen grunn opp til Tromsø fra København midt på 50-tallet. Men allikevel! Hvor kommer denne fremmedfølelsen fra? Skyldes den en psykologisk vridning i sinnet mitt, eller fanger jeg opp noe reelt i den kulturen vi har her i landet? Kanskje litt av begge deler.

Opp gjennom årene har jeg kjent meg mest fremmed når jeg har kommet hjem til Norge etter lengre opphold i utlandet. Små, nesten umerkelige verbale spark og korreksjoner til væremåten min, tankene mine, matvanene, klærne. "Hold deg til vår skikk og bruk!" er det som om de sier. En li-

ten, kort latter rundt lunch-bordet hvis jeg har hatt et litt uvanlig pålegg på matpakken. En påpeking av at fargen på joggeskoene er litt pussig. En sarkasme hvis et av mine synspunkter ikke faller inn i fellesskapets perspektiv. Men jo lenger jeg befinner meg her, jo mindre merker jeg til denne trangheten. Det er som om den etter hvert blir en del av meg. Jeg blir i hvert fall vant til den, på ett nivå. Slik som man kan venne seg til en litt bråkete bakgrunnslyd. Desensitisering, kaller psykologene det. Tilpasning og integrering ville andre si.

Faktisk er det av og til slik at bare det å fortelle om denne erfaringen kan utløse nøyaktig den reaksjon jeg forteller om. "Kom ikke her og si at vi ikke er tolerante her til lands!" Jo mer annerledes man er, jo sterkere blir konformitetspresset. Det er interessant at dette presset ikke synes å bli registrert eller opplevd av dem som daglig tar del i det, verken av

de som presser eller av de som blir presset. Det er bare slik livet og verden er!

NOE DU IKKE VIL SI TIL ANDRE?

Vi lever i et land med stor grad av offisiell ytringsfrihet. Alle de skandinaviske landene ligger blant de ti beste på "The Press Freedom Index", Norge er for tiden på tredje plass. Det skal mye til for at myndighetene eller rettssystemet prøver å kneble deg. Vi er juridisk sett åpne og tolerante. Allikevel – hvis du tenker nøye etter, kan det hende at det finnes ting du helst ikke vil si til andre? Aller minst i offentlige sammenhenger? Hvordan ligger vi an med den uformelle, personlige ytringsfriheten?

// Hvordan ligger vi an med den uformelle, personlige ytringsfriheten?

En gang i fjor hadde det seg slik at jeg tilbrakte en lang ettermiddag og kveld sammen med Christy, en mann jeg var kamerat med et par år da vi var gutter. Vi bodde den gang i Kampala i Uganda, i et internasjonalt miljø. På skolen var mange av elevene afrikanere fra Uganda, men til sammen var vi elever fra 27 ulike land. Det å oppleve et så sterkt kulturelt mangfold i de tidlige årene satte sitt preg på hvordan vi opplevde oss selv og verden. Vi hadde et selvfølgelig forhold til at folk er forskjellige. At jeg ikke serverte Christy kjøttmat eller vin da han kom på besøk i fjor, som han vel sikkert selv var vant til, utløste ikke en mine. At vi var forskjel-

lige på dette området var for ham helt naturlig. Vi hadde begge senere i livet søkt mot annerledeshet, og på ulike vis hatt en aversjon mot forventninger om at man skal være som andre.

Kanskje har dette også gjort meg litt mer overfølsom mot konformitet enn de fleste andre rundt meg. Noen ville kanskje nettopp si det om meg: "overfølsom". De vil si at jeg må tåle normale forventninger om hva man skal si og gjøre og tenke, uten å ta meg nær av det. Og kanskje har de et poeng. Folk er som de er, med sine spontane kommentarer om hva de synes er rart eller vanlig, sært eller normalt. Så det er opp til meg å, kanskje ikke alltid å tilpasse meg, men i hvert fall å akseptere de reaksjoner som kommer fra mine omgivelser på annerledeshet. Slik som en mediterende trener seg i akseptere de spontane, og til tider rare, tanker som kan strømme gjennom sinnet under meditasjonen. Det kjennes som om min bakgrunn har gitt meg større aksept for annerledeshet enn mange rundt meg har, men den har også gjort meg til en sensor som noe lettere enn andre fanger opp og reagerer på konformitet i omgivelsene rundt meg.

EN ANNEN FORSTÅELSEMÅTE

Dette har vært særlig lett å merke politisk. Hvis jeg ytrer en forståelsesmåte om noe i samfunnet eller nåtiden som ikke passer med den de fleste andre rundt bordet har, vil jeg med en gang bli møtt med et underliggende, sarkastisk press, som et pressmiddel av en annen type enn ren diskusjon. Et alternativ til dette kunne kanskje være en åpen

undring, et oppklarende spørsmål e.l.l. Min tanke med å gi uttrykk for en annen forståelsesmåte har kanskje ikke vært å overbevise noen av de andre om å skifte standpunkt, men mer å åpne et rom, vise at det går an å se saken på en annen måte. Det er selvfølgelig helt legitimt å argumentere mot min forståelsesmåte eller mitt standpunkt. Men måten det skjer på, den underliggende, uuttalte selvfølgeligheten i å skulle vise at andre nordmenn ikke deler mitt synspunkt, er kanskje mer undertrykkende enn utforskende.

// Det går an å drøfte kontroversielle temaer og standpunkter uten å ty til harselas, fiendtlighet og latterliggjøring

HER KAN DET BEGYNNE Å KOKE OVER

Det går an å presentere og drøfte kontroversielle temaer og standpunkter uten å ty til harselas, fiendtlighet og latterliggjøring. Jeg så en gang på et hotellrom i London en dokumentarfilm på BBC om den engelske tradisjonen å sende barn på kostskole istedenfor å la dem gå på den lokale skolen hvor de kan bo hjemme. Det var ikke uvanlig at barn ble sendt på kostskole helt fra 5-årsalderen. Dette er en skikk som svært mange i vår tid vil oppfatte som gammeldags, elitistisk, og skadelig for barns psykologiske utvikling og tilknytning. Det vil være å slå inn en åpen dør for en journalist å gå imot ordningen i sin vinkling og sine kommentarer. Han eller hun kunne ha vist sarkasme eller

aggresjon overfor intervjuobjekter med "feil" holdning. En far som hadde barn på kostskole ble intervjuet i programmet. Barnet kom hjem i løpet av skoleferiene, men faren ble spurt om de ofte snakket sammen på telefon i løpet av semesteret. Han gjorde ikke det, fortalte han, fordi "barn har ennå ikke utviklet evnen til å snakke på en intellektuelt korrekt måte". Her vil det begynne å koke over for enhver med litt innsikt i barns behov og utvikling. Grunnen til at jeg ennå husker dette programmet, var ikke det ene eller andre standpunkt til kostskolesystemet. Men det gjorde stort inntrykk at programmet utforsket kostskoletradisjonen, og intervjuet mennesker med ulike erfaringer med den, uten at det for meg var mulig å se at journalistene selv tok stilling. Det ga meg en sterk følelse av lettelse å se en dokumentar om et kontroversielt tema uten at jeg ble fortalt, direkte eller indirekte, hva jeg skulle synes eller mene. Eller uten at filmskaperne falt for fristelsen til å synliggjøre at de selv hadde de politisk korrekte meningene. Her var det pusterom!

BANANEN OG APENE

På midten av 80-tallet hadde vi en periode en afrikansk gjesteforsker på instituttet der jeg hospiterte. Den gangen var det ikke mange innvandrere i Norge, og i hvert fall ikke mange mørkhudede afrikanere. Han gjorde så godt han kunne og tok med seg matpakke hver dag på jobben, som oss norske. Men istedenfor å ta med et eple som de andre til å spise etter brødkivene, hadde han med seg en banan. Sjefen på jobben, som i alle andre

Halvorsbøle

sammenhenger var en forkjemper for ikke å la seg styre av konservative tradisjoner, hadde allikevel hver dag en sidekommentar om denne bananen. Noe om aper i trærne i Afrika. Sjefen tenkte sikkert ikke over hva han gjorde, og det er noe med det vanskelige her: Disse kulturelle korreksjonsmekanismene er så inngrodd og implisitte i vår væremåte at vi sjelden tenker over dem eller legger merke til dem. Grunnen til at jeg i det hele tatt la merke til dem, var jo at jeg hadde kommet hjem etter et par år utenlands. Kontrasten til det jeg kom fra var synlig.

// Grupper med aksepterende kultur fungerer bedre til å løse arbeidsoppgaver enn grupper som har mer konsentrert arbeidsform

HVER FAMILIE HAR SIN KULTUR

Nå vil jeg tro at lignende sosiale korreksjonsmekanismer finnes rundt omkring på de fleste steder på kloden. Noen grupper og kulturer tar jo dette veldig langt, som kjent. På statsnivå kjenner vi land som Saudi-Arabia, Kina og Russland (særlig i Sovjet-tiden). Men i det små er det kanskje det som, i ulik grad, kjennetegner en kultur, et folk - at man har etablert et sett med sedvaner, omgangsformer og forståelsesrammer som man deler. Det er noe trygt i det. Dette går helt ned på familienivå. Enhver familie har sin egen kultur. Noen liker å diskutere politikk ved frokostbordet søndag morgen, mens andre synes at da skal man ha fred for den

slags. Noen kommer og møter hverandre og sier "hei" når en i familien kommer hjem om ettermiddagen mens andre familier fortsetter med det de holder på med uten å reagere på den andres ankomst.

Alle grupper danner raskt en egen kultur, også arbeidsgrupper på jobben. Google har gjennom flere år arbeidet intenst med å finne ut hva det er som kjennetegner gode og produktive arbeidsgrupper, i forhold til grupper som er mindre produktive. Lenge arbeidet de med å finne de rette egenskapene til enkeltmedlemmene i gruppen. Men de fant ingen kvalifikasjoner på medlemmene som statistisk sett hang sammen med produktive grupper. I 2012 satte de i gang Aristoteles-prosjektet, som skulle systematisere data fra hundrevis av grupper i det store Google-konsernet for å finne ut hvorfor noen grupper gjør det bra, mens andre ikke helt får det til. Det de fant, var at grupper som tillater alle å snakke, uten korreksjoner, om løst og fast, også etter at gruppemøtene formelt er slutt, gjør det bedre til å løse ulike typer oppgaver enn de som holder seg strengt til oppgaven og tidsplanen, og hvor lederen bringer gruppen tilbake til sporet igjen hvis de sklir ut i et sidespor. Grupper med en aksepterende kultur fungerer altså bedre til å løse arbeidsoppgaver enn grupper som har en mer konsentrert arbeidsform.

SVERTE MOSTANDERNE

Leser man debattaviser som *Morgenbladet*, ser det ut som at det legges minst like stor vekt på å sverte

Svend Davanger, f. 1958, professor i medisin ved Universitetet i Oslo, kurslærer i Acem, redaktør i *Dyade*. Forsker på nevrovitenskap, især synapser, endring i celle-til-celle-kommunikasjon og meditasjon.

sin debattmotstander som å belyse sine egne argumenter. Eller snarere: Klarer man å påvise urene motiver eller ikke politisk korrekte meninger hos sin motstander, regner man dette som et argument i seg selv. Og da har vi ennå ikke sett på de mer grove hatmeldingene i anonyme blogginnlegg. Hensikten er å kneble motstanderen. Gjøre det så ubehagelig å delta i debatten at den andre trekker seg tilbake. Vi aksepterer nå med selvfølgelighet homofili. Men vi aksepterer nå for tiden i liten grad standpunkter som på en eller annen måte forfekter at homofili er uheldig. Der ser det ut til at vi har en kulturell grense. Du kan jo prøve følgende test: Prøv å si eller skriv i offentlige sammenhenger at du tror homofili er skadelig, at det er en synd, eller at det er en perversitet. Mange av oss har levd i en tid da dette var helt vanlige og aksepterte oppfatninger, og fortsatt er dette rådende standpunkter mange andre steder i verden. Slik sett er det ikke unormale oppfatninger, så uenige vi allikevel kan være i dem i dagens Norge. Men nettopp i vår tid, her i Norge, vil det å gi uttrykk for slike holdninger få store sosiale konsekvenser for den enkelte. Hvis du skulle ha lyst til å prøve deg, ville du i en viss forstand risikere å bli like uglesett som de homofile kunne bli for 50-60 år siden. Underlig, det der.

HVORDAN STRAFFE TANKER?

Det er forskjell på tanker og meninger på den ene siden og handlinger på den andre. På overflaten er vår kultur bevisst på å skille mellom dem. Dvs det er klare grenser for hvilke handlinger vi har lov til å utføre, mens vi har stor juridisk frihet til å tenke,

mene og si hva vi vil. Men selv om politiet ikke kommer og tar deg pga dine meninger, slik de faktisk kan gjøre i enkelte andre land, har samfunnet vårt ofte andre mekanismer for hvordan straffe eller stoppe tanker og meninger som man ikke liker. Man kan undre seg – bruker vi slike holdninger også overfor oss selv? Det kan være så mye der inne vi ikke synes vi bør tolerere, på samme måte som kristne miljøer i middelalderen og også ofte senere har stimulert den enkelte til å bekjempe "syndige tanker". Noen få forfattere markerer at de synes kulturens selvsensur er uheldig, jfr bl.a. Elin Ørjasæter, Stig Sæterbakken og Karl Ove Knausgård i nyere tid. I en del meditasjonsteknikker, slik som Acem-meditasjon, oppøver man evnen til å akseptere tilstedeværelsen av egne tanker under meditasjon, også hvis de virker rare eller forstyrrende eller ubehagelige. Dette er til tider en utfordring i meditasjonen, ikke minst for nybegynnere. Men kanskje kunne en friere, mer aksepterende holdning både til egne tanker og til andres uformelle og formelle ytringer og væremåter være et sunnhets-tegn, både for vår egen psykologi og for kulturen? Eller for å si det på en mindre pretensjøs måte: For min egen del ville jeg ha likt om vi beveget oss i den retningen. Jeg ville kanskje ha følt meg mindre fremmed? ■

Halvorsbøle

Etter overtagelsen i 2003 er Halvorsbøle blitt populært og ettertraktet for kursdeltagere i Acem. Høy standard, rimelige priser, rolige og vakre omgivelser på Jevnaker. Stedet har 73 komfortable rom med sengekapasitet til 110 personer. Velsmakende laktovegetarisk mat.

Lundsholm

Lundsholm ligger vakkert til på et nes i innsjøen Mangen 25 km nordøst for Arvika i Sverige, 200 km fra Oslo. Eiendommen på 144 mål er stille og svært egnet for Acem-meditasjon og rekreasjon. Stedet er nylig oppgradert med et nytt innkvarteringsbygg. Det inneholder også en moderne møtesal. Med 48 rom, hvorav 12 dobbeltrom, har Lundsholm 60 sengeplasser. Lundsholm er omgitt av skog. Her finnes en liten strand. Turmulighetene er rike. Velsmakende laktovegetarisk mat.

119685

DEICHMANSKE BIBLIOTEK HOVEDBIBLIOTEKET
VOKSENAVDELINGEN/ 28905059
PB. 8924, ST. OLAVS Plass
0028 OSLO

ISSN 0332-5790

9 770332 579031

B ØKONOMI
ÉCONOMIQUE

NORGE

P.P.

Returadresse:

■ IACEM

Postboks 2559 Solli
0202 Oslo

Lever vi i etterdønningene av 68-generasjonens emosjonelt ladete standpunkter? Den som er uenig med meg, er ikke bare uenig, men umoralsk og farlig. En trussel.

Ved å innta sterke standpunkter slipper man unna tvil og uklarhet. Man kan være god, uten å måtte gå for langt inn et tema. Men gjennom dette reduseres vår evne til refleksjon, undring og åpenhet. Følgen er polarisering og fordømmelse, i ytterste konsekvens et fattigere og mer sårbart demokrati.

I dette *Dyade* prøver seks skribenter på ulike måter å nærme seg et viktig og vanskelig tema.